

KAKO JAVNO ZAGOVARATI ZAŠTITU PRIRODE U BIH?

legislativa i
metodologija

CENTRI CIVILNIH INICIJATIVA

CENTRI CIVILNIH INICIJATIVA

KAKO
JAVNO ZAGOVARATI
ZAŠTITU PRIRODE U BIH?
Legislativa i metodologija

Izdavač: Centri civilnih inicijativa (CCI)
Za izdavača: Zlatan Obranović

Autori: dr.sci. Samir Đug
mr.sci. Nusret Drešković
Zoran Adžaić

Urednik: Adis Arapović

Tiraž: 500 komada
DTP: UrbanGraf
Štampa: CPU&MOARE Printing Co. Sarajevo
Sarajevo, Mart 2007.

Teknologi

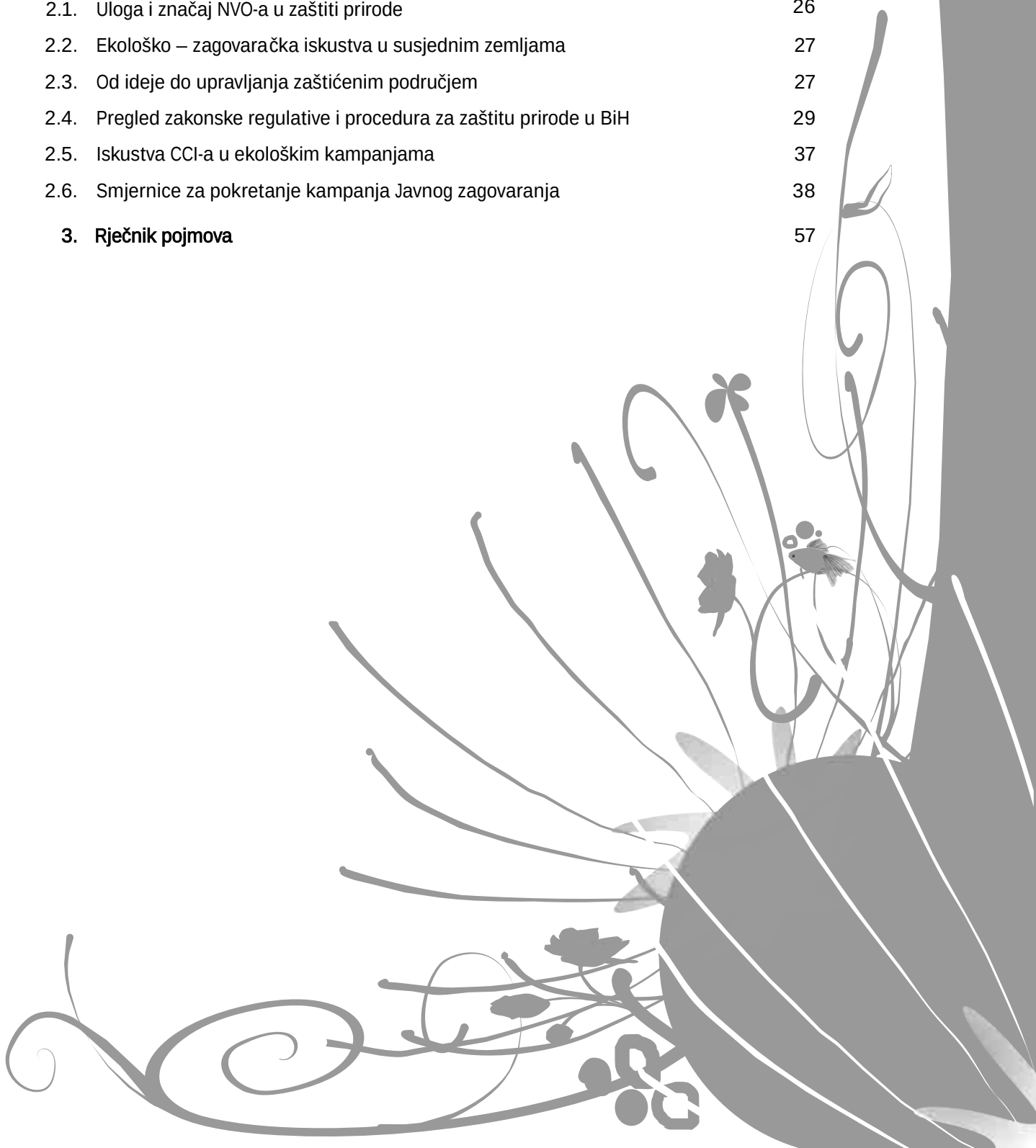
Obrolan

2

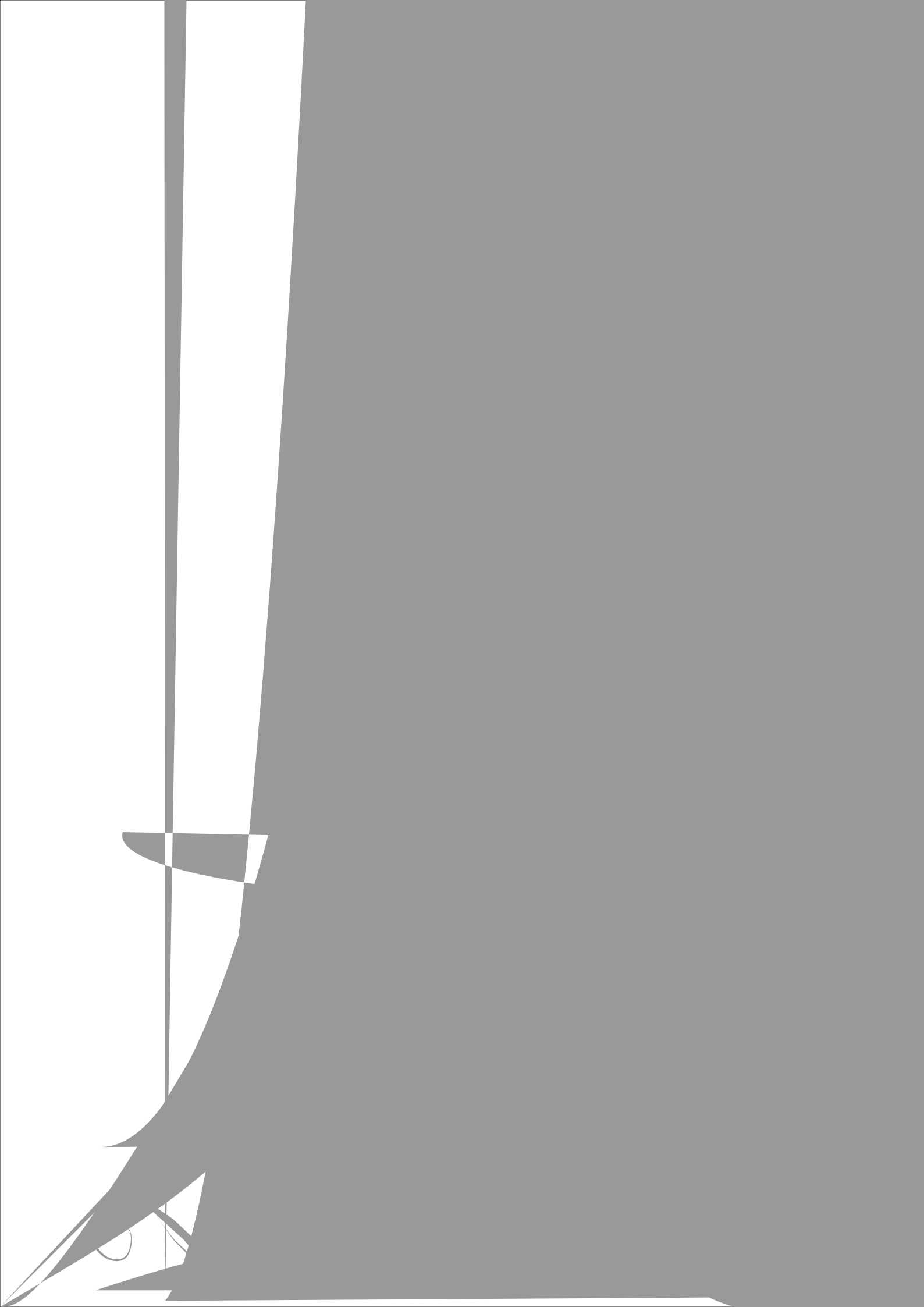
1. 1

SADRŽAJ

1. Mreža zaštićenih lokaliteta u BiH	7
1.1. Uvod i pojmovi iz oblasti zaštite prirode	7
1.2. Međunarodni standardi iz ove oblasti	10
1.3. Komparativni primjeri iz zemalja okruženja i EU	11
1.4. Pregled trenutno zaštićenih područja u BiH	15
1.5. Održivost zaštićenih lokaliteta: ekoturizam	23
2. Javno zagovaranje zaštite prirode	26
2.1. Uloga i značaj NVO-a u zaštiti prirode	26
2.2. Ekološko – zagovaračka iskustva u susjednim zemljama	27
2.3. Od ideje do upravljanja zaštićenim područjem	27
2.4. Pregled zakonske regulative i procedura za zaštitu prirode u BiH	29
2.5. Iskustva CCI-a u ekološkim kampanjama	37
2.6. Smjernice za pokretanje kampanja Javnog zagovaranja	38
3. Rječnik pojmova	57

1.2. Međunarodni standardi iz ove oblasti

Zaštićena područja su jedan od najčešće korištenih alata u konzervaciji prirode u svijetu. Različiti međunarodni sporazumi, konvencije i dokumenti o konzervaciji su postavili temelje za široku upotrebu ovog konzervacijskog alata. Bogato prirodno naslijeđe svrstava Bosnu i Hercegovinu u red najbogatijih evropskih zemalja. IUCN ima dugoročni cilj, koji neki mogu smatrati i konzervativnim, da svaka zemlja treba zaštititi najmanje 10% svoje teritorije u okviru različitih kategorija zaštićenih područja. U svim IUCN kategorijama se nalazi 9,869 mjesta većih od 1,000 ha, što znači da je zaštićeno ukupno 6.3% zemljine površine. Najveće zaštićeno područje je Greenland na kome se nalazi najveći svjetski nacionalni park.

Zaštićene zone u IUCN kategorijama I-V danas postoje u 124 države svijeta u svim biogeografskim područjima. Međutim, 15 biogeografskih provincija nema zaštićenih područja.

Zaštićena područja se danas suočavaju sa brojnim problemima. U 84 područja koje je IUCN Komisija o nacionalnim parkovima i zaštićenim područjima navela kao ugrožena, aktivnosti kao što su krivolov, rudarstvo, naselja, vojne aktivnosti, kisele kiše i druge prijetnje otežavaju ili u potpunosti onemogućavaju ostvarenje zacrtanih ciljeva.

Međunarodne akcije se odvijaju uglavnom na zaštiti vrsta i zaštiti određenih lokacija. Ovo se ostvaruje na tri načina: kroz međunarodne konvencije (ugovore), kroz međunarodne programe i unutar zakonodavstva u EU.

Prema području koje obuhvataju ove inicijative se dijele na pet kategorija:

- globalne, koje utiču i na cijelu Evropu;
- evropske;
- zakonodavstvo koje utiče samo na EU zemlje;
- ostale, koje utiču samo na dio Evrope, i
- prekogranične parkove.

Zaštita vrsta i 4897 TD7421a70121010403190701500236(422598100000.006365623532924086

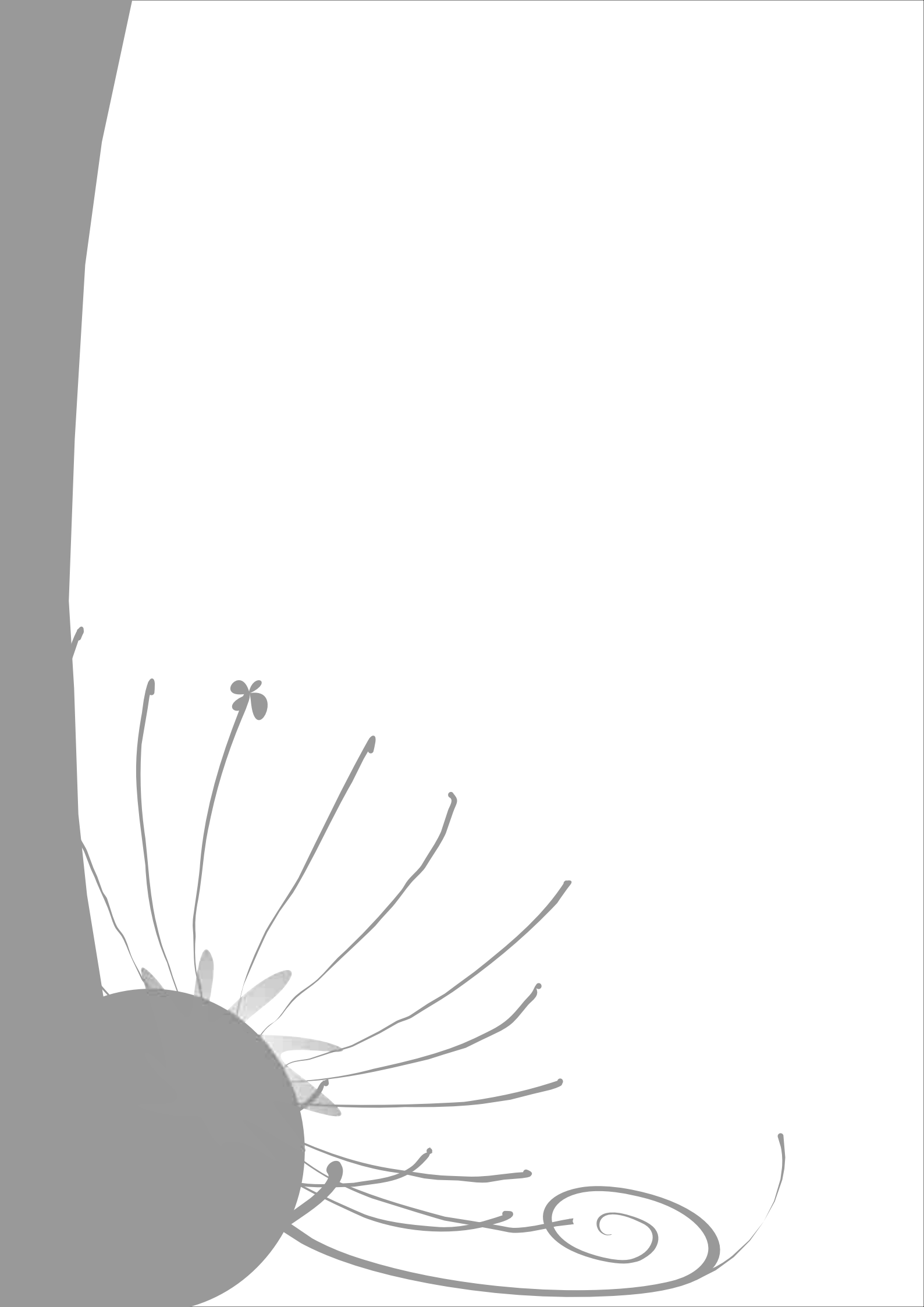
- integracija konzervacije, planiranja i upravljanja morskim ekosistemima, posebno "Ekskluzivnim ekonomskim zonama" i upravljanjem obalnim zonama,
- kontrola zagađenja, budući da konzervacija vrsta i ekosistema ovisi o redukciji zagađenja zraka, vode i tla,
- uključivanje lokalne zajednice u upravljanje zaštićenim područjem, kroz mehanizme kao što su plaćanje farmerima za konzervaciju, podsticanje dobrovoljaca i uspostava lokalne konsultantske skupine,
- podjednako je značajno da konzervacijske potrebe budu integrisane u određene sektore, kao što su poljoprivreda, šumarstvo, turizam, transport i industrija.

1.3. Komparativni primjeri iz zemalja okruženja i EU

Iako akcije na zaštiti prirode imaju korijene u Evropi, kroz veliki broj stoljeća glavni motiv je bilo očuvanje lovne divljači. Tek u toku posljednjih 100 godina evropske zemlje su počele da razvijaju mjere za zaštitu prirode (nacionalni parkovi su prvo uspostavljeni u Švedskoj 1909. godine i u Španiji 1918. godine). Međunarodne aktivnosti na zaštiti prirode su pokrenute u Evropi tek u toku posljednjih nekoliko decenija.

Prije jednog stoljeća Evropa je još uvijek sadržavala prostrane i relativno neizmjenjene prirodne zone, ali je izgradnja željeznice počela da otvara unutrašnjost. Nakon prvog svjetskog rata pritisak na prirodne ekosisteme je povećan kao rezultat brzog porasta cestovne mreže i broja privatnih vozila. Pritisak na prirodne ekosisteme je ubrzan nakon drugog svjetskog rata. U isto vrijeme su inicirani međunarodni programi usmjereni ka koordiniranim naporima da se zaštiti priroda kao rezultat porasta svijesti o potrebama za konzervacijom prirode. Ovi naponi su rezultirali značajnim rastom zaštićenih područja, ali primjena mjera zaštite unutar tih zona nije bila jednaka i nije mogla zaustaviti generalni pad.

Trenutna pozicija u Evropi u oblasti konzervacije prirode je veoma složena. Svaka zemlja ima svoju vlastitu politiku u oblasti konzervacije. Postoji međutim, porast harmonizacije nekih aspekata nacionalne politike kroz međunarodne sporazume. Najveći trenutni pritisak na biološku raznolikost u Evropi proizilazi iz promjene načina upotebe zemljišta, zagađenja, promjena u upravljanju poljoprivedom, šumama i vodama, uvođenjem stranih vrsta i prekomjernom eksploatacijom resursa i turizma. Promjena klime bi takođe mogla postati značajan (možda i dominantan) izvor pritiska. U mnogim evropskim zemljama je polovina vrsta kičmenjaka ugrožena. Poseban značaj u Zapadnoj Evropi pridaje se problemu zaštite mjesta koja koriste migratorne vrste ptica. Trenutno je više od jedne trećine evropskih vrsta ptica u opadanju, uglavnom usljed oštećenja njihovih staništa nastalih zbog promjena u načinu upotrebe zemljišta i porasta pritiska koji vrše poljoprivreda i šumarstvo. U toku protekle decenije je postalo sasvim jasno da su prirodna i poluprirodna staništa premala za održanje određenih vrsta. Ovaj problem staništa je posebno akutan u Zapadnoj Evropi, gdje kontinuirani razvoj infrastrukture, tj. izgradnje cesta i pruga velikih brzina predstavlja najveću prijetnju. U centralnoj i istočnoj Evropi još uvijek postoji veliki broj prirodnih neizmjenjenih staništa. Za vrijeme ere socijalizma, mnoge fabrike su bile koncentrisane u industrijskim zonama, što je dovelo do ozbiljnih problema sa lokalnim zagađenjem, ali je pritisak bio znatno manji u drugim dijelovima. Nedostatak modernih puteva i pruga kao i loš razvoj infrastrukture su bili korisni za divlji svijet, budući da je fragmentacija prirodnih staništa bila neznatna. Sa druge strane, brojni veliki projekti su imali pogubne posljedice po prirodne resurse, kao što su to projekti isušivanja u istočnoj Evropi iz 1960-ih i 1970-ih koji su transformisali posljednje preostale velike prirodne močvare u poljoprivredne površine.

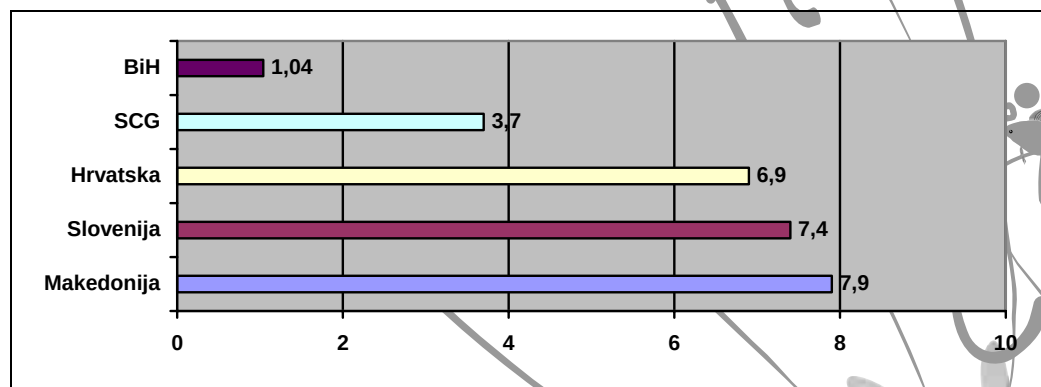
Uprkos ovakvim uslovima, perspektiva za zaštićena područja u Evropi je generalno dobra, i sigurno je bolja nego u mnogim drugim dijelovima svijeta. Postoji samo nekoliko zemalja u Evropi gdje pritisak koji vrši populacija i siromaštvo stvaraju potrebe za iskorištavanjem područja divljine kao što je to već slučaj u velikom broju zemalja u razvoju. Postojanje viška poljoprivrednog kapaciteta u Evropi znači da je moguće razmišljati o restauraciji prirodnih konzervacijskih vrijednosti područja koja su bila oštećena u prošlosti (npr. restauracija vrijednosti divljih biljnih i životinjskih vrsta na farmama).

Tabela 2.
Površina zaštićenih područja u zemljama u regionu

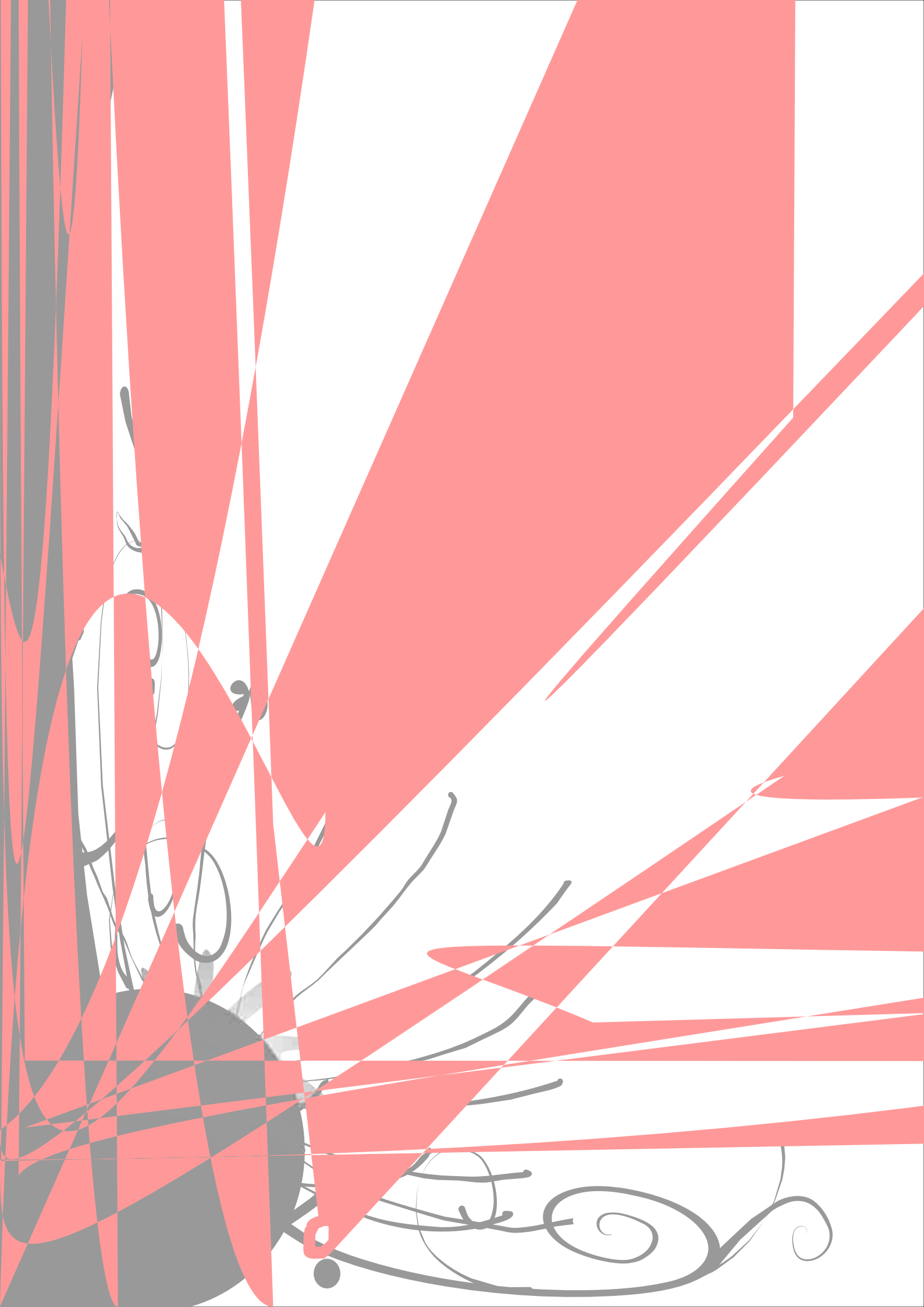
Država	Površina zaštićenih područja (ha)	% od ukupne površine (2003.) ¹
Makedonija	2.571 000	7,9
Slovenija	2.025 000	7,4
Hrvatska	5.654 000	6,9
Srbija i Crna Gora	10.217 000	3,7
Bosna i Hercegovina	52 928	1,04

Izvor: United Nations Environment Programme - World Conservation Monitoring Centre (UNEP-WCMC) (2003.) World Database on Protected Areas (WDPA) Version 6. Cambridge, U.K.: WCMC.

Grafikon 1.
Procenat zaštićenih područja od ukupne površine države u zemljama u regionu (%)

¹ Podaci za sve četiri zemlje su iz 2003, dok su podaci za BiH iz 2006.g.

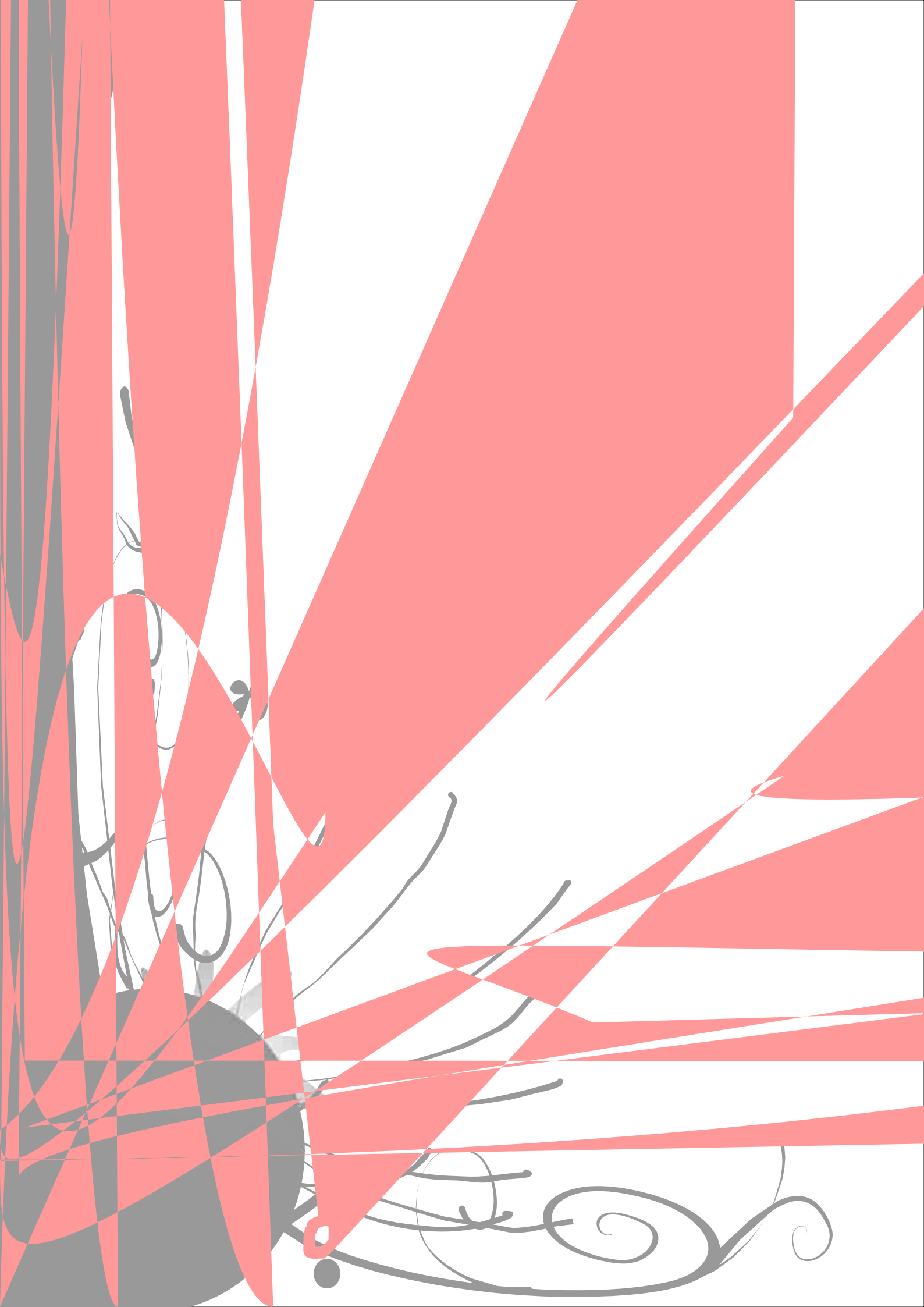
1.4. Pregled trenutno zaštićenih područja u BiH

Do 1990. godine, u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode (1970.) i Zakonu o zaštiti kulturnog, historijskog i prirodnog naslijeđa, svega 0,55% teritorije Bosne i Hercegovine je bilo zaštićeno (253 zone – 28 127 ha) (Tabela 3). Prostornim planom BiH za period 1980.-2015. godina planirano je da se ovaj procenat poveća sa 0.55% na 16% do 2000. godine.

Tabela 3.
Kategorije zaštite i zaštićeni dijelovi prirode (NEAP, 2003.)

Grupa	Kategorija zaštite	Broj	Podgrupa	Broj
I	Strogi rezervat prirode	3		
II	Prirodni rezervat	2		
III	Nacionalni park	2		
IV	Specijalni Rezervati		Geološki	2
			Botanički	5
			Ornitološki	1
V	Zaštićeni prirodni pejzaž	9		
VI	Biljne vrste	7		
VII	Životinjske vrste	5		
VIII	Ptice pjevice	153		
	Ptice močvarice	66		
	Ptice grabljivice	38		
	Spomenik prirode		Geološki	3
			Geomorfološki	65
			Paleontološki	1
			Individualna stabla	21
			Grupe stabala	1

Kategorije koje su navedene u Tabeli 1 ne odgovaraju IUCN kategorijama zaštićenih područja. Nažalost, danas nema strategije za uspostavu sistema zaštićenih područja na nivou cijele zemlje. Stoga ne čudi da se od svih zemalja u Evropi Bosna i Hercegovina nalazi na posljednjem mjestu po broju i ukupnoj površini zaštićenih područja.

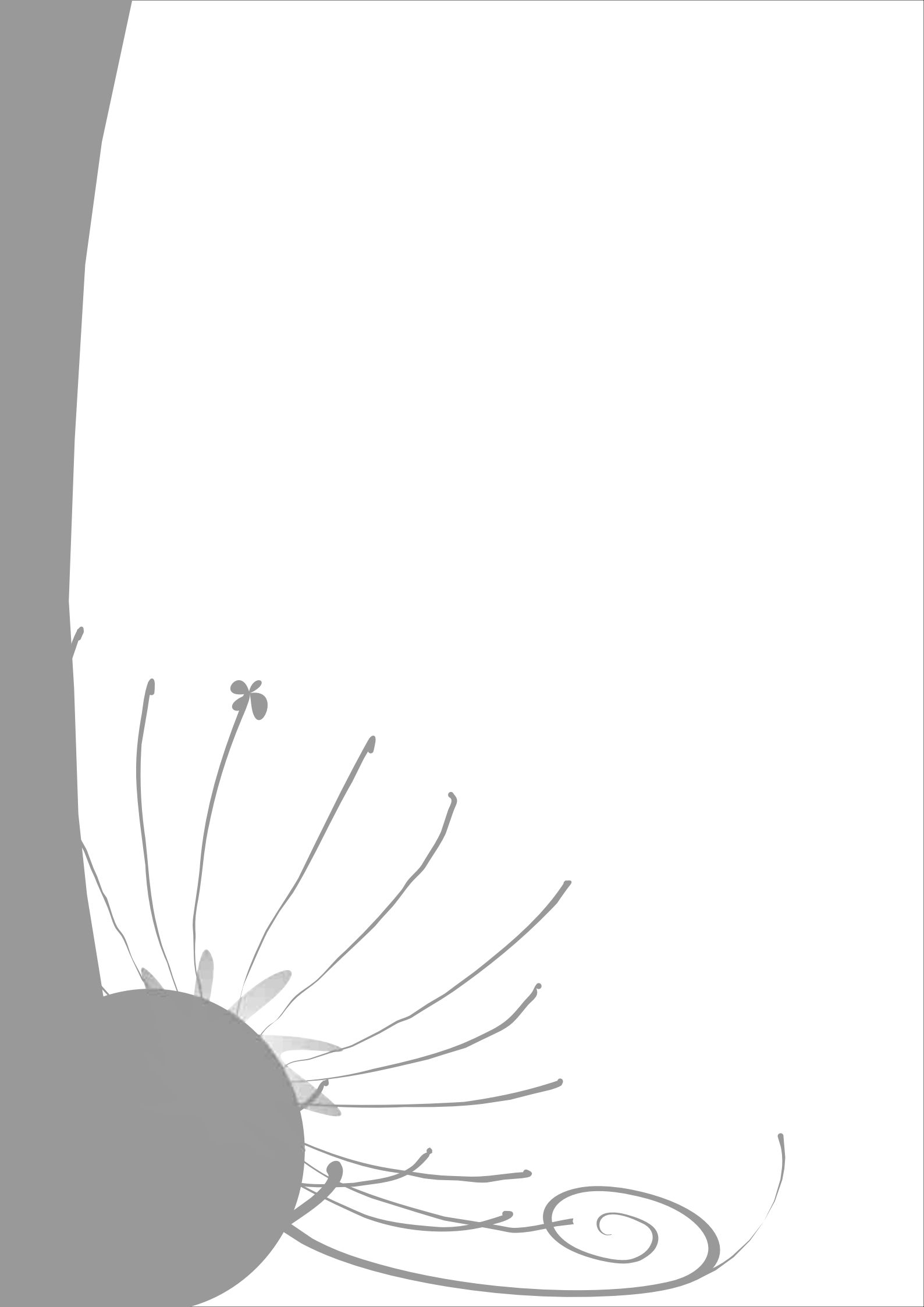

Danas u BiH postoje samo dva nacionalna parka: Sutjeska i Kozara.

Nacionalni park Sutjeska koji zauzima površinu od 17.350 ha smješten je u jugoistočnom dijelu zemlje. Na istoku je omeđen planinom Pivom (1775 m) i rijekom Pivom sve do Šćepan polja i dalje rijekom Drinom do ušća rijeke Sutjeske. Na zapadu se nalaze planine Zelengora (2014 m) i Lelija (2032 m), a na jugoistoku se nalazi i najviši vrh BiH, Maglić (2386 m), te planina Volujak (2337 m). Najatraktivnije je jezgro nacionalnog parka koje obuhvata jednu od posljednjih prašuma u Evropi – Perućicu sa površinom od 1291 ha. Danas se svi objekti nalaze u državnom vlasništvu i u vrlo lošem su stanju. Broj posjetilaca je još uvijek vrlo mali i uglavnom ga čine školske ekskurzije. Broj stranih gostiju je zanemariv.

Slika 3. Nacionalni park Sutjeska.

Park prirode Hutovo Blato se nalazi u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine. Na površini od 7411 ha nalaze se brojni izvori i jezera. Rezultati novijih istraživanja su pokazali da na ovom prostoru živi 165 vrsta ptica iz 39 porodica, 22 vrste riba iz 12 porodica, kao i 610 vrsta vaskularnih biljaka. The International Council for Bird Protection je 2001. godine uključio Hutovo Blato na međunarodnu listu značajnih staništa ptica. Ovo je značajno stanište za gnijezđenje nekih globalno ugroženih vrsta kao što su mali

Slika 5. Hutovo Blato

vranac

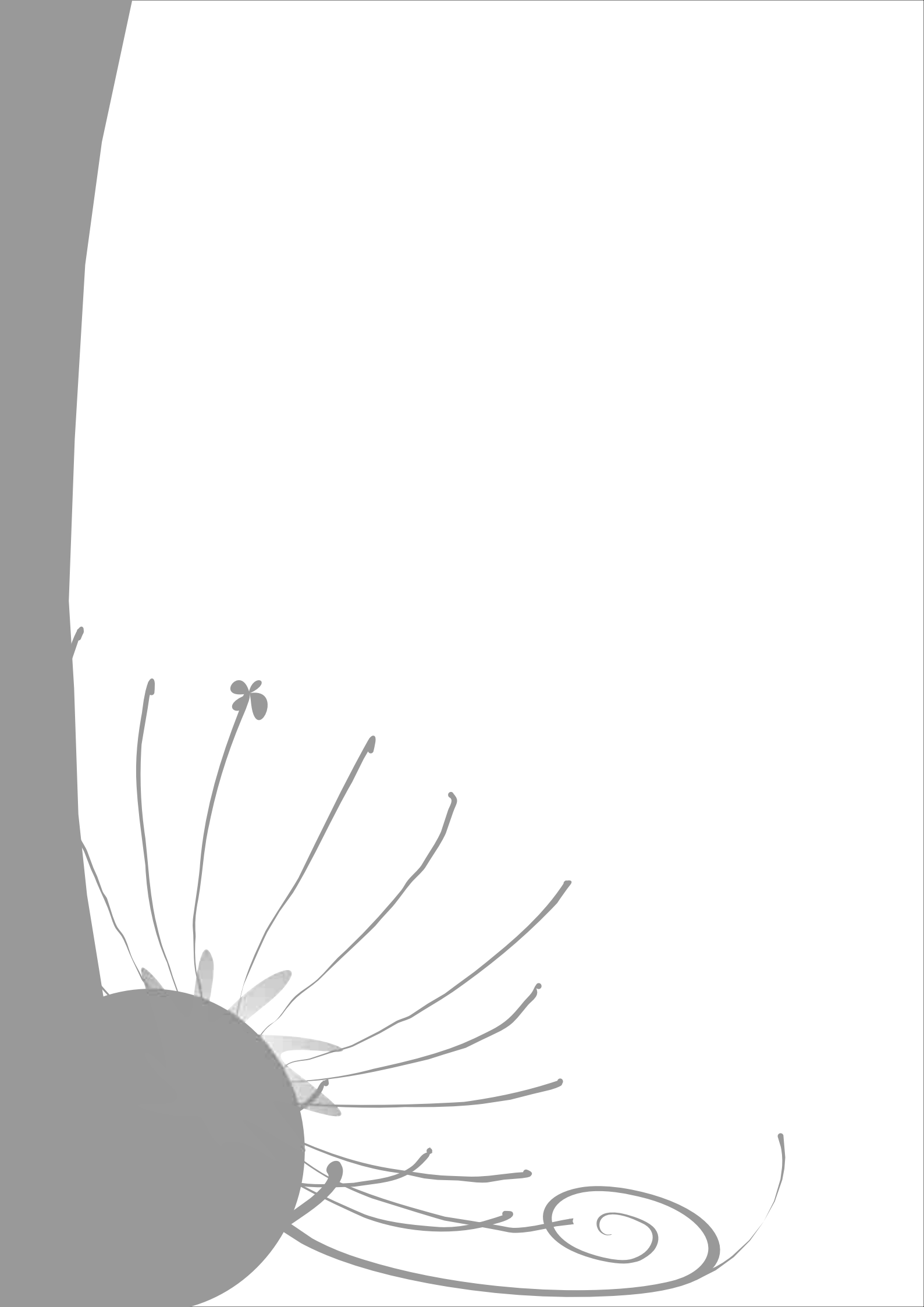
(*Phalacrocorax pygmaeus*) i patka njorka (*Aythya nyroca*), kao i brojnih vrsta ptica koje prezimljuju na ovoj lokaciji, kao što su divlja patka (*Anas platyrhynchos*), patka zviždarka (*Anas penelope*), patka pupčanica (*Anas querquedula*), liska (*Fulica atra*), velika bijela čaplja (*Egretta alba*), jastreb (*Buteo buteo*), sova (*Bubo bubo*), vrana (*Corvus cornix*), itd. Hutovo Blato se takođe nalazi i na listi močvara od međunarodnog značaja u skladu sa Ramsar Konvencijom. Hutovo Blato je i registrovan pri UNESCO-u.

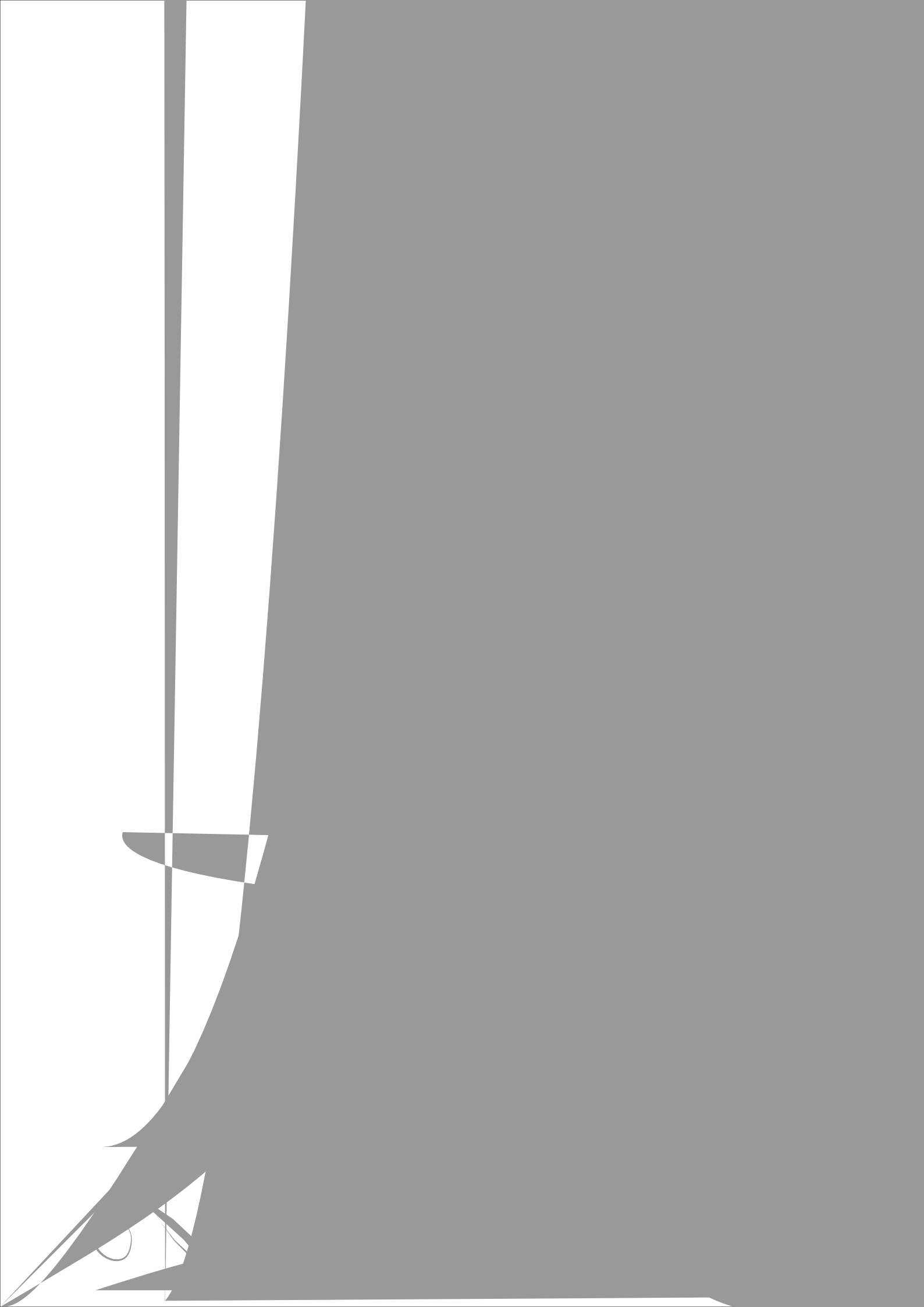
Park prirode Blidinje se nalazi u Hercegovini na površini od 358km². Omeđen je planinama Čvrsnica (2228 m), Plasa (1721 m), Čabulja (1780 m), i Vran (2074 m). Na nadmorskoj visini od 1150 – 1300 m je smješteno prostrano Polje dugo 25 km i široko 3-5 km u kojem se nalazi Blidinjsko jezero. U parku prirode raste oko 1500 raznih vrsta

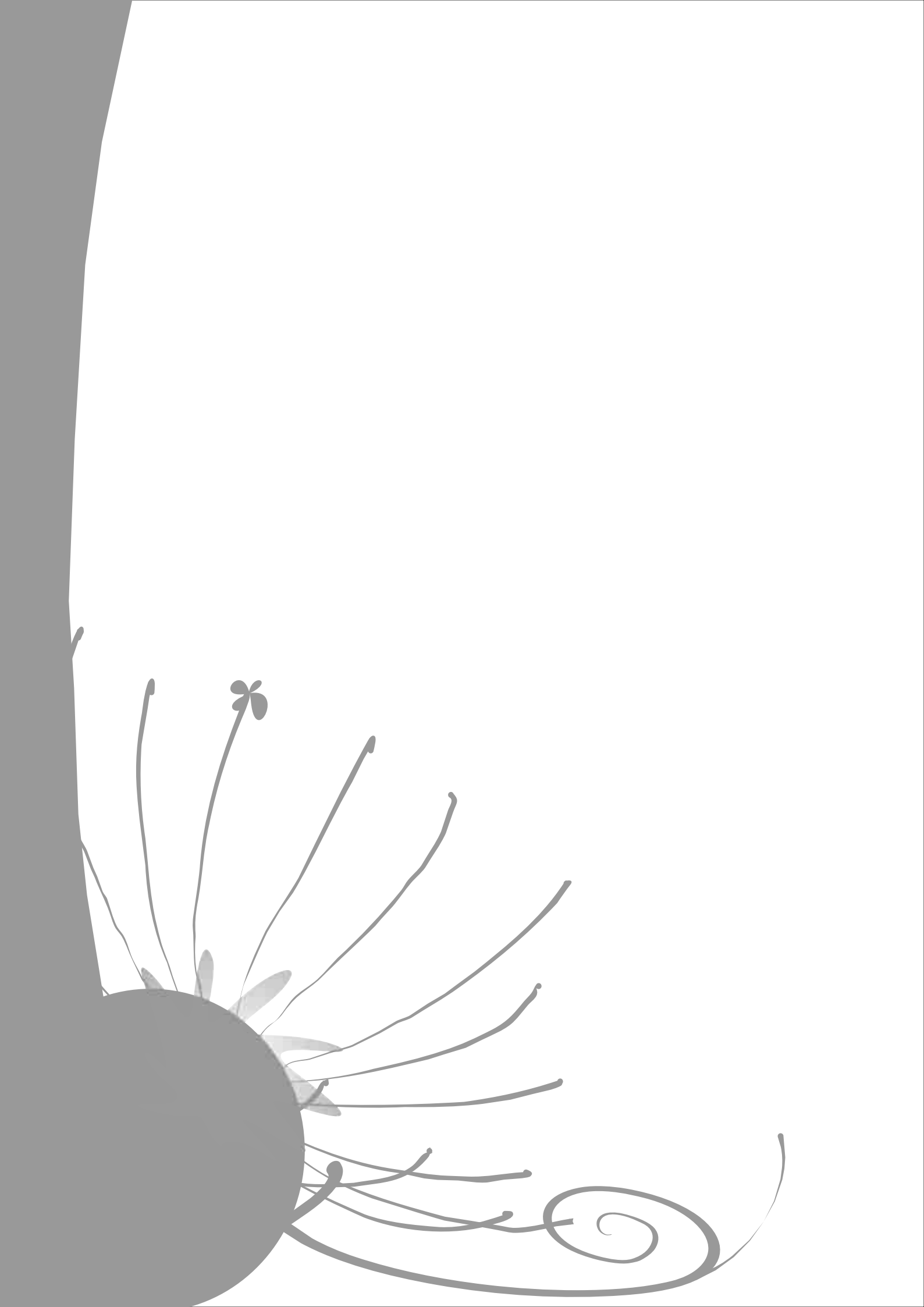

Slika 6. Park prirode Blidinje jezero

biljaka sa velikim brojem endemičnih vrsta kao što su munika (*Pinus heldreichii* var. *leucodermis*) koji na području Masne luke gradi najveće sastojine ove vrste u Evropi. Vrlo bogata fauna uključuje dvije rijetke vrste: planinskog daždevnjaka (*Salamandra atra prenjensis*) i slijepo kuće (*Spalax leucodon*). Među brojnim vrstama krupne divljači posebnu vrijednost imaju mrki medvjed (*Ursus arctos*) i divokoza (*Rupicapra rupicapra*).

1.5. Održivost zaštićenih lokaliteta: ekoturizam

Ekoturizam predstavlja oblik turizma zasnovan na prirodi. Međunarodno društvo za ekoturizam - The International Ecotourism Society/TIES, uobličilo je 1991. godine jednu od prvih definicija: "Ekoturizam je odgovorno putovanje u oblasti prirode, kojim se čuva okoliš i održava blagostanje lokalnog stanovništva".

IUCN utvrđuje 1996. godine da je ekoturizam: "Okolišno odgovorno putovanje i posjeta relativno nedirnutim oblastima prirode, da bi se uživalo u prirodi i da bi se ona uvažavala (kao i svi prateći kulturni objekti iz prošlosti i iz sadašnjosti), a promovira očuvanje, ima nizak uticaj posjetilaca i omogućava korisnu aktivnu društveno - ekonomsku uključenost lokalnog stanovništva".

Ekoturizam predstavlja prvenstveno održivu verziju turizma zasnovanog na prirodi, a uključuje i ruralne i kulturne elemente turizma. Ekoturizam teži u svim oblicima da dostigne rezultate održivog razvoja. Ipak, važno je razjasniti da sve turističke aktivnosti – bilo da se usko vezuju za odmor, biznis, konferencije, kongrese ili sajmove, zdravlje, avanture ili ekoturizam – treba da imaju za cilj održivost. To znači da planiranje i razvoj turističke infrastrukture, njeno dalje poslovanje kao i njen marketing treba da se fokusiraju na okolišne, društvene, kulturne i ekonomske kriterijume održivosti.

Bosna i Hercegovina se odlikuje vrlo vrijednim prirodnim resursima (visoki stepen fizičko - geografske i biološke raznolikosti), koje je potrebno pored režima zaštite vrlo pažljivo uključiti i u turističku privredu i naučno - obrazovnu funkciju cijele zemlje.

Osnovni ciljevi razvoja ekoturizma su:

- doprinos očuvanju biodiverziteta,
- ostvarivanje dobrobiti lokalnog stanovništva,
- tumačenja i učenja u prirodi,
- odgovorno djelovanje na strani turista i turističke privrede,
- razvoj turizma usmjerenog ka malim grupama od strane malih preduzeća,
- postizanje najmanje moguće potrošnje neobnovljivih resursa,
- naglašeno lokalno učešće, vlasništvo i preduzetničke mogućnosti, posebno za seosko stanovništvo.

Razvoj ekoturizma zahtjeva aktivno učešće širokog spektra različitih učesnika – uključujući turističku zajednicu, lokalne vlasti, nevladine organizacije i lokalnu zajednicu. Turistička zajednica mora biti podstaknuta da pravilno upravlja turistima uz pomoć smjernica i propisa. Lokalna zajednica mora također biti spremna da na pravilan način finansira upravljanje ekoturizmom ili će u protivnom rizikovati narušavanje svojih prirodnih i kulturnih resursa i, u krajnjoj liniji, svog položaja na ovom brzo rastućem tržištu.

Ekoturizam teži da naglasi da lokalni preduzetnici i lokalne zajednice moraju biti u najvećoj mjeri uključeni. Mogućnosti da se seoske zajednice uključe u turizam već su privukle pažnju lokalnog stanovništva i pokrenule mnoga očekivanja, ali su rizici veliki ukoliko se ne izvrše odgovarajuće pripreme. Lokalno stanovništvo mora biti unaprijed obavješteno o mogućim posljedicama razvoja turizma i ono mora formalno pristati na razvoj u ovom području.

Kako to navodi Agenda 21, da bi se ostvarili ovi ciljevi neophodno je zadovoljiti slijedeće preduvjete:

1. Razviti specijalizirani marketing da bi se privukli turisti koji su prvenstveno zainteresirani za posjetu prirodi.
2. Razviti upravljačke sposobnosti koje su prilagođene postupanju sa posjetiocima u zaštićenim oblastima prirode.
3. Razviti vodičke usluge i usluge tumačenja, poželjno pružane od strane lokalnog stanovništva, koje su usmjerene ka pitanjima istorije, prirode i održivog razvoja.

4. Kreirati politike lokalne administracije koje određuju prihode od turizma za stvaranje fondova kako za zaštitu prirode, tako i za održivi razvoj lokalnih zajednica.

5. Fokusirati se na lokalno stanovništvo, kojem treba biti dato pravo na davanje saglasnosti za razvoj turizma na bazi prethodne informisanosti, pravo punog učešća i, ukoliko oni tako odluče, davanje sredstava i obezbjeđenje obuke da bi iskoristili prednosti ovakve opcije održivog razvoja.

Ključni zadaci razvoja ekoturizma su slijedeći:

- **Ekonomija:** Ekoturizam daje mogućnost za stvaranje prihoda i otvaranja radnih mjesta. Zbog toga je to aktivnost koja može pomoći da se omoguće dodatne ekonomske aktivnosti, uz zamjenu tradicionalnih seoskih aktivnosti koje su sada u opadanju (npr. poljoprivreda).
- **Zaštita okoliša:** Okoliš je od suštinskog značaja za ekoturizam. Odgovarajuća zakonska regulativa, uravnotežen pristup planiranju i usvajanje pristupa zasnovanog na najboljim iskustavima iz prakse u vođenju preduzeća ekoturizma suštinski su u obezbjeđivanju da životna sredina bude zaštićena.
- **Zakonski okvir:** Ustanovljavanje zakonske regulative i odgovarajućih zakona je neophodan preduslov za uspješan ekoturizam. Neophodna je podrška i uključivanje jednog broja vladinih organa.
- **Kvalitet života:** Kretanje posjetilaca ka ruralnim oblastima može pomoći održavanju vitalnosti postojećih usluga (npr. prodavnice, itd.), čime se doprinosi ukupnom kvalitetu života u zajednici domaćina.
- **Očuvanje kulture i tradicije:** Zbog važnosti koju kultura i tradicija imaju za posjetioce, ekoturizam može imati značajnu ulogu u obezbjeđivanju njihovog dugoročnog očuvanja.
- **Prelazak na tržišnu ekonomiju:** Zbog toga što je turizam ekonomska aktivnost, on može imati važnu ulogu u olakšavanju prelaska iz bivše centralno - planske ekonomije na tržišnu ekonomiju.

Posljednjih godina sve više raste interes za ekoturizam, kao i za posjete zaštićenim područjima i parkovima prirode. Potrebe savremenih turista uključuju sve više kontakte sa lokalnom zajednicom, kao i upoznavanje lokalne flore, faune, posebnih ekosistema, te njihove konzervacije.

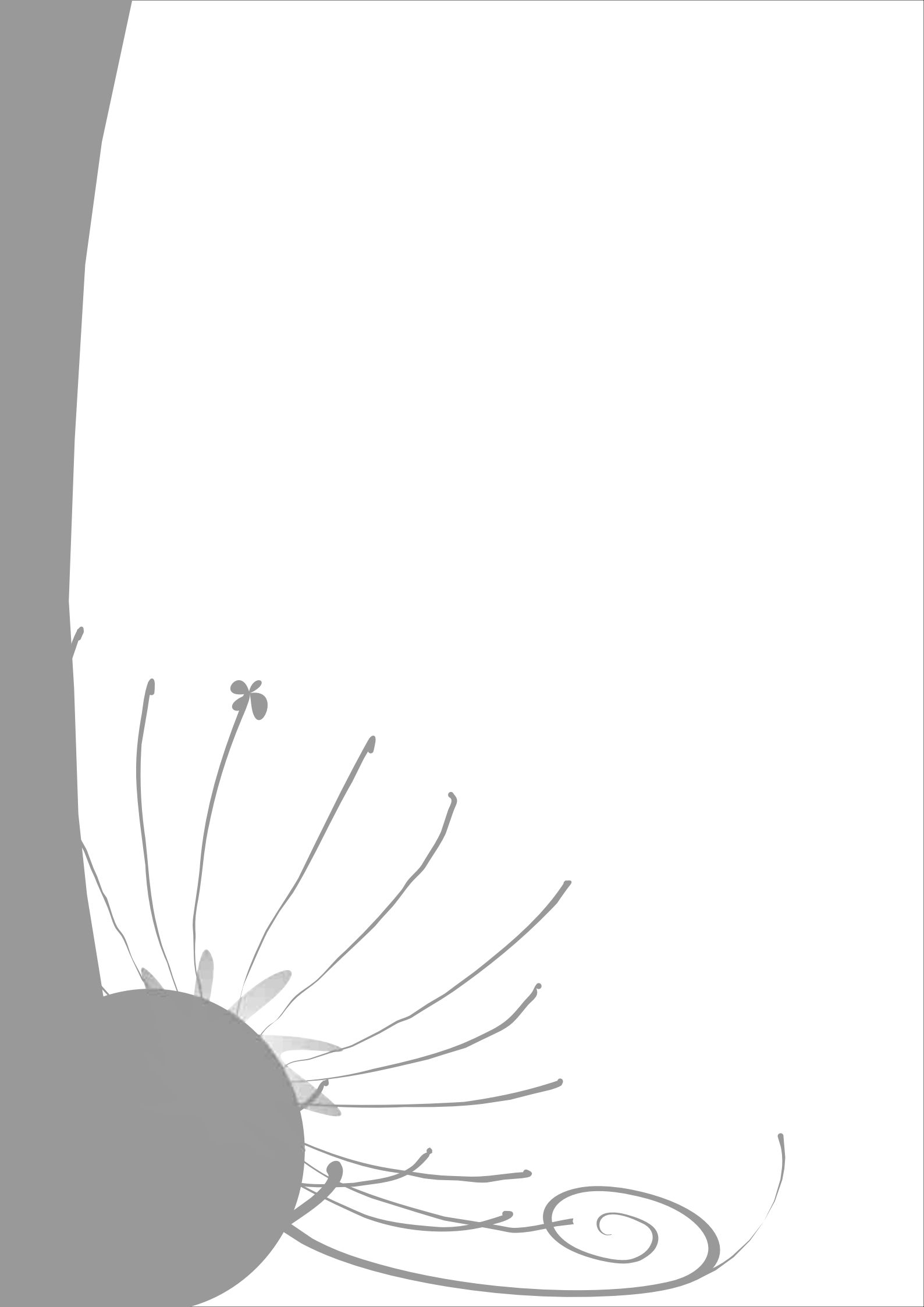
Očekivani porast i novi trendovi postavljaju turizam u stratešku poziciju koja omogućava davanje pozitivnog doprinosa održivosti zaštićenih područja i razvoju okolnog područja i lokalne zajednice. Turizam zaista može biti ključni alat za konzervaciju ovakvih područja i podizanje ekološke svijesti kod lokalnog stanovništva i posjetilaca. Ovi ciljevi se mogu postići generisanjem finansijskih resursa od turizma koji može biti usmjeren ka konzervaciji, kao i putem pružanja adekvatnih informacija, tumačenja i edukacionih programa za lokalno stanovništvo i posjetioce. Nadalje, potrebno je vrlo pažljivo planirati, upravljati i višiti monitoring turističkih operacija u zaštićenom području kao bi se osigurala njihova dugoročna održivost. U protivnom, nastati će negativni uticaji tako da će turizam umjesto doprinosa očuvanju, narušiti kvalitet zaštićenog područja.

Ključ je u značaju koje imaju upravljanje resursima i posjetiocima na način koji će omogućiti posjetiocima da i u budućnosti uživaju u konzervacijskim vrijednostima koje ovo mjesto predstavlja.

Porast interesa za uravnoteženi turizam i ekoturizam odražava rastući trend društvene brige za kvalitet prirodnog okruženja i efekte turizma. Aktivnosti koje su usko povezane sa uživanjem u prirodu su vrlo popularne.

Postoji porast u generalnom zanimanju za turizam koji uključuje učenje za vrijeme putovanja (vodiči), za specifične edukacijske programe (npr. grupne edukacione ture),

Rezime

Niko u ovoj zemlji ne može poreći važnu ulogu ekoloških i drugih udruženja u naporima za očuvanje okoliša, relevantnost njihovih konkretnim akcijama na terenu i doprinos povećanju ekološke svijesti građana. U budućnosti ove organizacije moraju izgraditi svoju infrastrukturu u pravcu samoodrživosti i daljeg razvoja. Na sadašnjem nivou njima je potrebna pomoć i dopunska sredstva za nadgradnju, kako bi imali još veći utjecaj u okruženju. Jačanjem ekoloških društava jača i njihov utjecaj na javnost u smislu povećanja snage javnosti kako bi se efikasno suprostavili onima koji ugrožavaju prirodu.

2.2. Ekološko – zagovaračka iskustva u susjednim zemljama

Istražujući aktivnosti ekoloških organizacija u susjednim zemljama (npr. Hrvatskoj i Sloveniji) može se doći do spoznaje da se njihova misija i metode rada u mnogome razlikuju od rada BH NVO-a. Kapaciteti njihovih organizacija su daleko veći, organizacije su tehnički i kadrovski opremljenije i one nisu nastale kao posljedica rada međunarodnih organizacija, nego kao potreba za brigom o okolišu.

Zakone, kao i proglašenje pojedinih lokaliteta zaštićenim, donosile su isključivo institucije države. Nevladin sektor je bio uključen kod davanja prijedloga na Javnim raspravama i edukaciji u lokalnoj zajednici, kao i prilikom pokretanja i vođenje konkretnih kampanja javnog zagovaranja za ekološkim porefiksom.

Djelatnost ekoloških udruženja odvija se kroz akcije, projekte i kampanje na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Postoji tijesna suradnja sa lokalnim vlastima i institucijama koje se bave zaštitom, pri čemu je transparentnost vlasti daleko veća nego u BiH.

Važno je spomenuti da ove organizacije putem nadležnih stručnih službi i tijela (odvjetnici i dr.) poduzimaju zakonom predviđene mjere radi zaštite okoliša, dok u BiH nemamo niti jedan primjer ovih aktivnosti.

Upravljačke institucije zaštićenih područja su u stalnom kontaktu i suradnji sa lokalnim stanovništvom i NVO-ma i finansiraju određene projekte iz svog djelokruga.

Jedan primjer iz Republike Slovenije nam kazuje o visokoj ekološkoj svijesti javnosti i akademske zajednice. Naime, 2003. godine četiri poslanika su pokrenuli inicijativu za promjenu zakona o Triglavskom nacionalnom parku (TNP) u smislu smanjivanja veličine parka i ublažavanja nekih kriterija zaštite.

U javnosti se pokrenula oštra reakcija protiv takvog prijedloga, a Inicijativnom odboru za očuvanje tog Parka podršku je dala i Slovenska akademija znanosti i umjetnosti. Ovo slovensko iskustvo može poslužiti kao dobar primjer o potrebnog angažiranja javnosti i nauke u Bosni i Hercegovini.

2.3. Od ideje do upravljanja zaštićenim područjem

U ovom poglavlju navest ćemo sažetu proceduru proglašenja nekog lokaliteta zaštićenim. Procedura za proglašenje nekog područja zaštićenim detaljno je propisana Federalnim Zakonom o zaštiti prirode (Službene novine br. 33/ 03.godine) kroz opće i posebne mjere zaštite (poglavlja VI i VII, odnosno od člana 21. do člana 31. ovog zakona), te Zakonom o zaštiti životne sredine RS (Sl. glasnik RS br. 53/02 i 109/05).

Istraživanje

Kada je odabran potencijalni lokalitet za zaštitu, prvi korak je prikupljanje dokumentacije i istraživanje o tom lokalitetu. To obuhvata određene studije i istraživanja zvaničnih institucija i/ili priznatih stručnjaka iz oblasti zaštite. Ova dokumentacija se može naći u općinama, kantonalnim ili federalnim Zavodima za zaštitu prirodne i kulturne baštine ili na fakultetima prirodnih znanosti. Ta dokumentacija je neophodna da se odgovori na temeljna pitanja: Zašto nešto zaštićujemo? Koje su prirodne vrijednosti tog lokaliteta? Da li je taj lokalitet ugrožen?

Određivanje i proglašenje područja zaštićenim

Prijedlog za proglašenje zaštićenog prirodnog područja i nacionalnog parka daje entitetsko resorno ministarstvo. Niže kategorije zaštite, kao što je zaštićeni pejzaž i spomenik prirode, u FBiH, predlažu kantonalna resorna ministarstva. Nadležni organi dužni su obavijestiti vlasnika/korisnika područja o pokretanju postupka za proglašenje područja zaštićenim u roku od jedne godine radi privremene zaštite područja.

Napomena: Kada neka organizacija u svojoj kampanji dođe do ovog koraka to je veliki uspjeh, jer dalje proceduru sprovodi nadležno ministarstvo.

Izrada primarne studije o zaštiti i kategorizacija područja

Nadležno ministarstvo raspisuje natječaj za izradu Studije o zaštiti (primarne studije) koja treba da sadrži :

- prirodne vrijednosti područja,
- procjenu kategorije (prema IUCN) i
- granice, kao i zone područja.

Primarna studija je temelj za izradu Nacrta zakona o proglašenju zaštićenog područja.

Donošenje zakona o proglašenju

Poseban zakon o proglašenju nacionalnog parka donose entitetski parlamenti, a poseban zakon o proglašenju spomenika prirode i zaštićenog pejzaža, u FBiH donose kantonalne skupštine.

Usvojeni zakon sadrži :

- opće odredbe,
- granice obuhvata,
- mjere zaštite,
- aktivnosti na zaštićenom području,
- nadzor i kaznene odredbe i
- prijelazne i završne odredbe.

Izrada Plana upravljanja zaštićenim područjem

Doneseni zakon jasno definira gore navedene odredbe, kao i rokove za izvršenje pojedinih odredbi. Npr. Zakon o proglašenju spomenika prirode Prokoško jezero propisuje rok od godinu dana za izradu prostorno planske dokumentacije i usvajanje Plana upravljanja. Natječaj za izradu Plana upravljanja raspisuje i sprovodi resorno ministarstvo, a donosi (prihvata) Vlada (kantona ili entitetska, ovisno o kategoriji zaštite).

Određivanje Upravljača zaštićenog područja

Plan upravljanja zaštićenim područjem, pored ostalog, treba da sadrži i strukturu budućeg upravljača, a može se dati i prijedlog upravljača. Ukoliko se formira novo poduzeće, prijedlog da je Vlada, a posebnim zakonom se definira naziv, struktura i djelatnosti budućeg Upravljača. Određivanjem Upravljača i izradom prostorno planske dokumentacije (prostornog i urbanističkog plana područja) završava se propisana procedura proglašenja nekog područja zaštićenim, odnosno Zakon je ovim činom u potpunosti sproveden.

2.4. Pregled zakonske regulative i procedura za zaštitu prirode u BiH

Pregled relevantne zakonske regulative od državnog do kantonalnog nivoa (popis zakona i najrelevantniji citati)

Država je prenijela u nadležnost Ministarstvu inostrane trgovine i ekonomskih odnosa za pregovaranje i potpisivanje međunarodnih konvencija i sporazuma. BiH je danas potpisnik slijedećih značajnih konvencija i sporazuma:

- Konvencija o biološkoj raznolikosti (Convention on Biodiversity, 1992);
- Ramsar konvencija o močvarama od međunarodnog značaja (Ramsar Convention on Wetlands of International Importance, 1971);
- Konvencija o borbi protiv desertifikacije (Convention on Combat Desertification, 1994);
- Protokol o specijalno zaštićenim područjima i biološkoj raznolikosti u Mediteranu (Protocol on Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean, 1996);
- Arhus konvencija o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka, i pristupu pravdi u okolinskim pitanjima (Aarhus Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters, 1998);
- UN Okvirna konvencija o klimatskim promjenama (UN Framework Convention on Climate Change, 1992);
- Basel konvencija o kontroli prekograničnog prijenosa opasnog otpada i njegovom odlaganju (Basel Convention on Transboundary Movements of Hazardous Waste and Their Disposal, 1989);
- Konvencija o prekograničnom zagađenju na velike udaljenosti (Convention on Long Range Transboundary Air Pollution, 1979);
- Montreal protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač (Montreal Protocol on Substances that Deplete Ozone Layer, 1987);
- Konvencija o zaštiti Sredozemnog mora od zagađenja (Convention on Protection of Mediterranean Sea Against Pollution);
- Protokol o zaštiti Sredozemnog mora od zagađenja sa kopnenih izvora (Protocol on Protection of Mediterranean Sea Against Pollution from Land Based Sources, 1980).

Legislativa koja regulira zaštitu životne sredine na nivou BiH
Službeni glasnik Bosne i Hercegovine

Međunarodni sporazumi

Naziv objave	Broj
Odluka o ratifikaciji Konvencije o kontroli prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovom odlaganju	Sl. glasnik BH 31/00
Odluka o ratifikaciji Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promjeni klime	Sl. glasnik BiH, 19/00, 20.07.2002.
Odluka o ratifikaciji Konvencije o biološkoj raznolikosti, Rio de Janeiro, 5. juni 1992. godine	Sl. Glasnik BiH broj 13 od 31.12.2002.
Odluka o davanju saglasnosti za ratifikaciju Međunarodne konvencije o zaštiti bilja	Sl. Glasnik BiH dodatak Međunarodni ugovori 10/03, 21.07.2003.
Odluka o davanju saglasnosti za ratifikaciju Okvirnog sporazuma o slivu rijeke Save	Sl. Glasnik BiH dodatak Međunarodni ugovori 10/03, 21.07.2003.
Odluka o ratifikaciji Međunarodne konvencije o zaštiti bilja	Sl. Glasnik BiH, 8/03, 30.06.2003 – dodatak

Priroda, nasljeđe, šume, tlo

Naziv objave	Broj
Odluke o nacionalnim spomenicima	Sl. Glasnik BiH, 15/03, 05.06.2003
Zakon o zaštiti zdravlja bilja	Sl. Glasnik BiH 23/03, 07.08.2003
Odluke o proglašenju nacionalnim spomenikom	
Zakon o šumama	Sl. glasnik BiH, 20/02, 29.05.2002.
Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika - Odluke	Sl. Glasnik BiH 43/03, 29.12.2003
Odluka o izmjeni kriterija za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima	Sl. Glasnik BiH, 15/03, 05.06.2003

Zakoni koji reguliraju oblast zaštite životne sredine u Federaciji BiH
Službeni list Federacije Bosne i Hercegovine

Prostor i građenje

Naziv objave	Broj
Ispravka u prevodu teksta Odluke Visokog predstavnika broj 147/03 kojom se proglašava Zakon o građevinskom zemljištu Federacije BiH (Sl. novine Federacije BiH, 25/03) Pravilnik o dopunama Pravilnika o uslovima rada, organizacijskim i drugim uslovima za rad stanica za tehnički pregled vozila	Sl. Novine F BiH, 16/04, 27.03.2004
Odluka kojom se donosi Zakon o građevinskom zemljištu federacije BiH	Sl. Novine F BiH br. 25/03, 12.06.2003
Zakon o prostornom uređenju	Sl. Novine F BiH", br. 52/ 02 od 28.10.2002.
Zakon o građenju	Sl. Novine F BiH", br. 55/2002 od 6.11.2002.

Tlo

Naziv objave	Broj
Uputstvo o utvrđivanju dozvoljenih količina štetnih i opasnih materija u zemljištu i metode njihovog ispitivanja	Sl. novine F BH 11/99
Zakon o poljoprivrednom zemljištu	Sl. nov. FBiH 2/98

Vode

Naziv objave	Broj
Zakon o vodama (bosanski jezik)	Sl. novine F BH 18/98-454
Pravilnik o vrstama, načinu i opsegu mjerenja i ispitivanja iskorištene vode, ispuštene otpadne vode i izvađenog materijala iz vodotoka (bosanski jezik)	Sl. novine F BH 48/98-2168, 36/00;ispravka 35/01;20/03;56/04
Pravilnik o uvjetima za određivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera za izvorišta voda koje se koriste ili planiraju da koriste za piće (bosanski jezik)	Sl. novine F BH 51/02-2297
Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati ovlaštene laboratorije i sadržaju i načinu izdavanja ovlaštenja	Sl. Novine F BiH, BR,54/99
Odluka o granicama vodnih područja	Sl. Novine F BiH 37/98
Odluka o granicama glavnih slivnih područja	Sl. Novine F BiH 37/98

Otpad

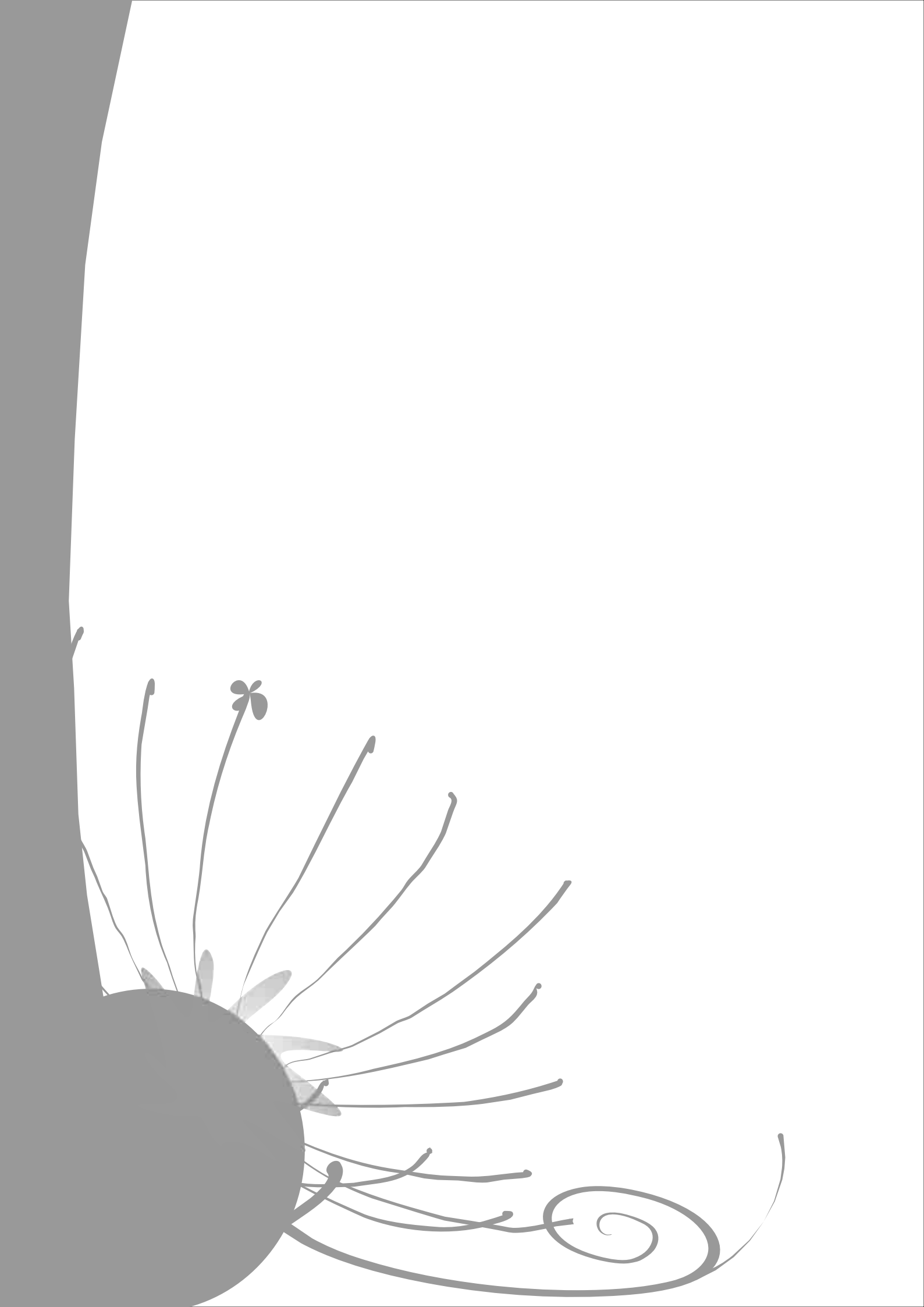
Naziv objave	Broj
Zakon o upravljanju otpadom	Sl. Novine F BiH 33/03, 19.07.2003.

Poljoprivreda

Naziv objave	Broj
Zakon o poljoprivrednom zemljištu	Sl. novine F BH 2/98

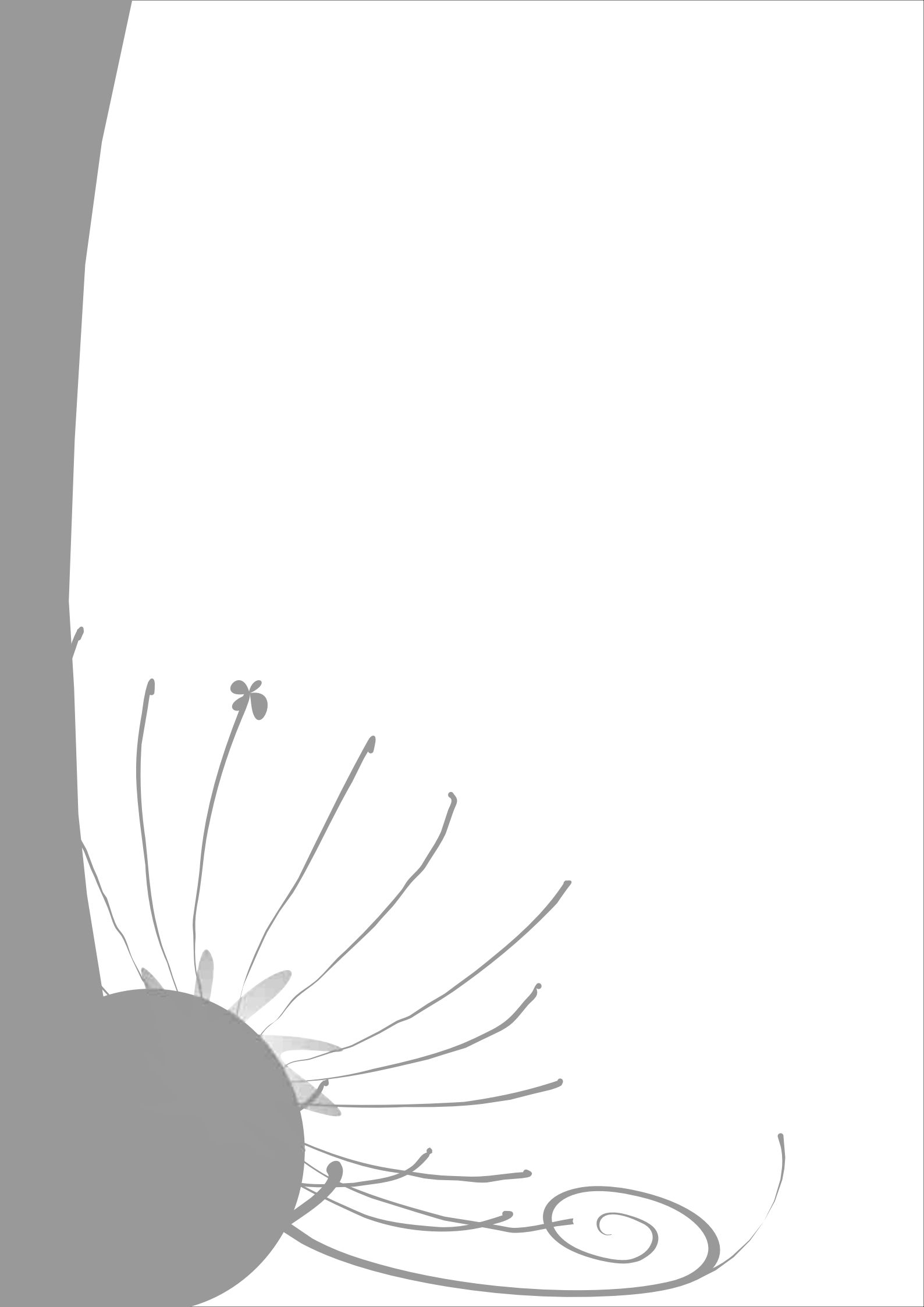
Kulturno nasljeđe, priroda

Naziv objave	Broj
Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti dobara koja su odlukama Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika proglašena nacionalnim spomenicima BiH	Sl. novine F BiH 27/02, 28.06.2002. Sl. novine F BiH 8/02, 28.02.2002.
Zakon o zaštiti dobara koja su odlukama komisije za zaštitu nacionalnih spomenika proglašena kao nacionalni spomenik BiH	Sl. novine F BiH 02/02, 21.01.2002.
Zakon o izmjenama i dopunama zakona o šumama Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o postupku upisa pravnih lica u sudski registar Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima	Sl. Novine F BiH, 29/03, 30.06.2003
Zakon o izmjeni Zakona o šumama	Sl. Novine F BiH, 37/04, 10.7.2004.
Zakon o zaštiti prirode	Sl. Novine F BiH 33/03, 19.07.2003.

Legislativa na kantonalnom nivou

Oblast	Oblast
Pravilnik o posebnom režimu kontrole djelatnosti koje ugrožavaju ili mogu ugroziti čovjekov okoliš	Zeničko-Dobojski Kanton Sl. novine 10/00
Zakon o prostornom uređenju	Kanton Sarajevo Sl. novine 13/99, izmjene i dopune 19/99
Zakon o prostornom uređenju	Zapadnohercegovačka Županija Nar. novine 4/99
Zakon o prostornom uređenju	Županija Posavska Nar. novine 5/99
Zakon o prostornom uređenju	Hercegbosanska Županija Nar. novine 14/98
Zakon o zaštiti okoliša	Zeničko-Dobojski Kanton Sl. novine 1/00
Zakon o zaštiti okoliše	Tuzlanski Kanton Sl. novine 6/98
Zakon o zaštiti okoliša	Županija Posavska Nar. novine 4/00 .
Zakon o zaštiti okoliše	Tuzlansko -Podrinjski Kanton Sl. novine TPK 6/98
Urbanistička saglasnost, kao akt na temelju kojeg se izdaje građevinska dozvola, propisuje i uvjete zaštite okoliša	Kanton Sarajevo Sl. novine Vidi: član 102. Zakona o prostornom u ređenju 13/99
Odluka o utvrđivanju građevina, djelatnosti i zahvata koje mogu u znatnoj mjeri utjecati na okoliš Županije Posavske	Županija Posavska Nar. novine 5/00
Zakon o zaštiti prirode	Tuzlanski Kanton Sl. novine 10/99
Odluka o zaštiti vazduha od zagađivanja	"Sl. glasnik SO Tuzla" 4/90
Zakon o zaštiti zraka	Tuzlanski Kanton Sl. novine 6/00
Odluka o zaštiti vazduha od zagađivanja na području opštine Kakanj	Broj:01-/1-023-5/92
Zakon o kvalitetu zraka	Srednjobosanski Kanton/Županija Središnja Bosna Sl. novine 11/00
Zakon o kvalitetu zraka	Sl. novine Kantona Sarajevo 10/99
Odluka o graničnim vrijednostima emisija polutanta i graničnim vrijednostima zagađenosti	Zeničko-Dobojski Kanton Sl. novine 11/00
Pravilnik o minimalnim tehničkim uvjetima za prikupljanje otpadnih materijala i proizvodnju sekundarnih sirovina (hrvatski jezik)	Zeničko-Dobojski Kanton Sl. novine 4/98
Pravilnik o načinu prikupljanja, odlaganja, razvrstavanja i obavljanja otkupa sekundarnih sirovina i otpadnog materijala	Srednjobosanski Kanton/Županija Središnja Bosna Sl. novine 7/99
Zakon o zaštiti od buke	Kanton Sarajevo Sl. novine 10/99
Zakon o zaštiti od buke	Srednjobosanski Kanton/Županija Središnja Bosna Sl. novine 11/00

Zakon o zaštiti vazduha – Podzakosni akti

Naziv objave	Broj
UREDBA o graničnim vrijednostima emisije zagađujućih materija u vazduh	(Sl. glasnik RS br. 39/05)
UREDBA o postepenom isključivanju supstanci koje oštećuju ozonski omotač	(Sl. glasnik RS br. 94/05)
PRAVILNIK o monitoringu emisija zagađujućih materija u vazduh	(Sl. glasnik RS br. 39/05)
PRAVILNIK o monitoringu kvaliteta vazduha	(Sl. glasnik RS br. 39/05)
PRAVILNIK o graničnim vrijednostima kvaliteta vazduha	(Sl. glasnik br. 39/05)
PRAVILNIK o ograničenju emisija u vazduh iz postrojenja za spaljivanje biomase	(Sl. glasnik br. 85/05)
PRAVILNIK o graničnim vrijednostima emisije u vazduh iz postrojenja za sagorijevanje	(Sl. glasnik br. 39/05)
PRAVILNIK o emisiji isparljivih organskih jedinjenja	(Sl. glasnik br. 39/05)
PRAVILNIK o uslovima za rad postrojenja za spaljivanje otpada	(Sl. glasnik br. 39/05)

Zakon o zaštiti prirode – Podzakosni akti

Naziv objave	Broj
PRAVILNIK o sistemu praćenja namjernog držanja i ubijanja zaštićenih životinja	(Sl. glasnik RS br. 85/05)
PRAVILNIK o načinu uspostavljanja i upravljanja informativnim sistemom za zaštitu prirode i sistemu praćenja	(Sl. glasnik RS br. 85/05)

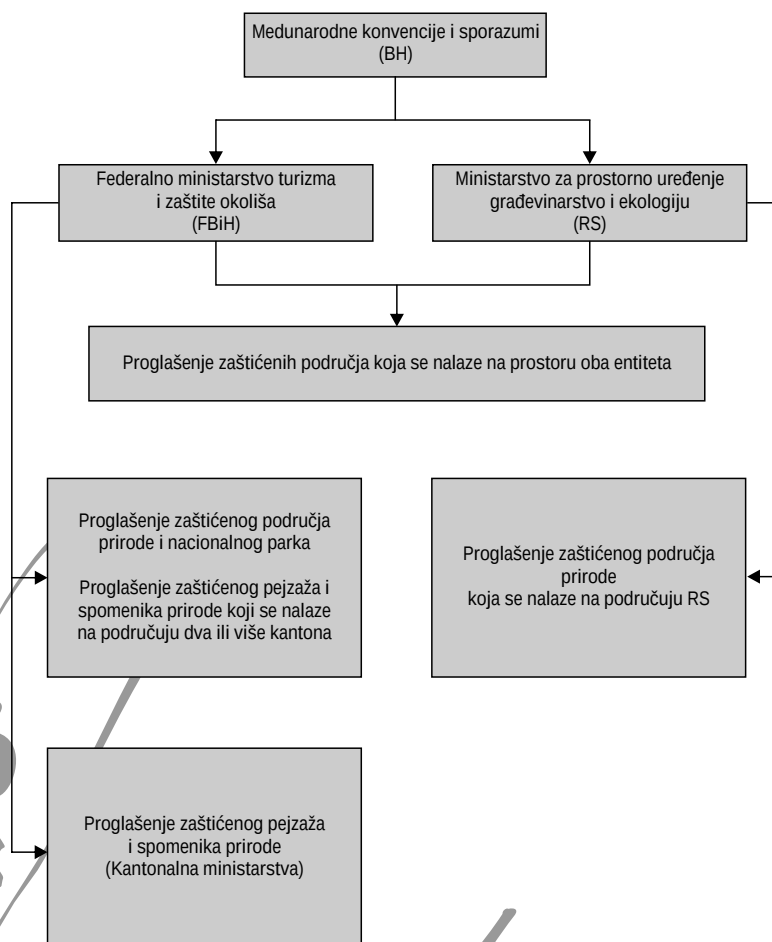
Pregled procedura za zaštitu prirodnih lokaliteta – od ideje do upravljanja zaštićenim područjem

Tabela 3. Sažetak tipičnog sadržaja plana upravljanja zaštićenim područjem

Sekcija plana	Sadržaj sekcije
Opis lokacije	Lokacija, veličina, istorijat, geologija, topografija, hidrologija, generalna ekološka klasifikacija, položaj u okviru šireg okruženja, trenutna upotreba
Konzervacijska procjena	Istorijski i trenutni konzervacijski status, odlike vrijednosti lokacije (raznolikost biljnih i životinjskih vrsta, očuvanost prirode, reprezentativnost zajednica), prijetnje, potencijalne vrijednosti, specifične vrste
Ciljevi upravljanja	Hidrologija, biljne zajednice, specifične vrste, edukacija i istraživanja
Ograničenja	Ograničenja, prirodni procesi, spoljni uticaji, remećenje, zagađenje, zakonska ograničenja, resursi, sigurnost
Smjernice za upravljanje	Specifični projekti, racionalana i objektivna (uključujući definiciju uspjeha) radni plan, planovi i metodologija istraživanja
Monitoring aktivnosti	Monitoring i evaluacija projekta, vremenski okviri i podnošenje izvještaja
Dodaci	Karte, podaci, protokoli

Pregled nadležnosti od državnog do općinskog nivoa, međusobni odnos različitih institucija (vertikalno i horizontalno) – sheme

U Federaciji BiH, kantoni su odgovorni za uspostavu novih zaštićenih područja koje spadaju u IUCN kategoriju III i niže. Do sada, samo Kanton Sarajevo ima efikasan sistem za uspostavu i upravljanje zaštićenim područjima. U ovom kantonu je već izvedeno nekoliko studija o valorizaciji prirodnih vrijednosti određenih zaštićenih područja (Skakavac, Bijambare, Bentbaša, Vrelo Bosne) koje su zasnovane na procjeni geo i biodiverziteta ovih područja, korištenjem smjernica koje je dao IUCN. Glavni kantonalni autoritet, Ministarstvo za prostorno planiranje i okoliš usvaja prostorni plan koji je obezbjedio Institut za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Kantona Sarajevo. Institut sklapa ugovor sa ekspertnim timom ili institucijom koja priprema plan upravljanja, koji je neophodan za davanje smjernica za upravljanje zaštićenim područjem. Upravljač zaštićenog područja implementiraju plan i ne smiju vršiti nikakve izmjene bez prethodnog odobrenja nadležnog ministarstva.

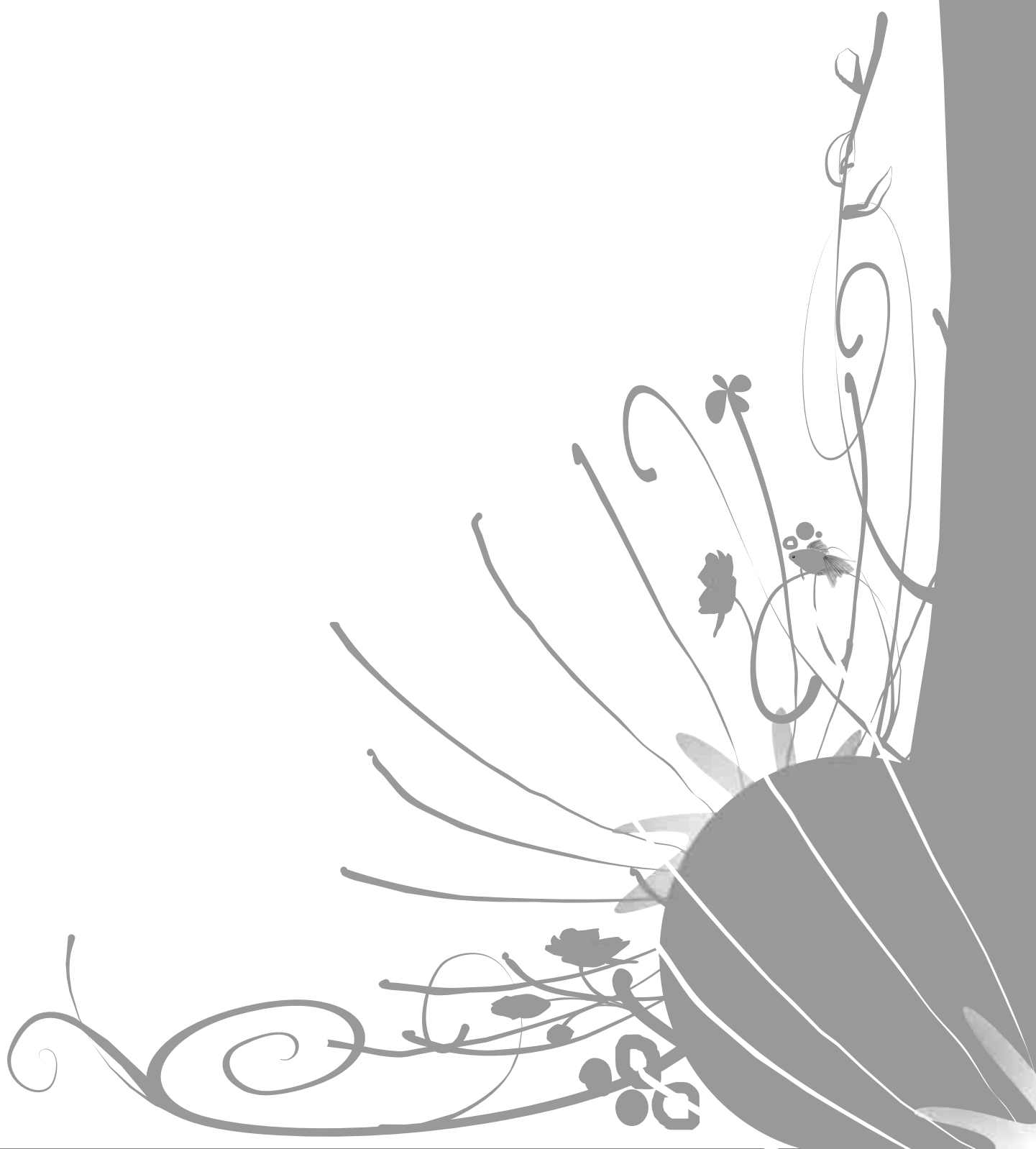

Shema nadležnosti institucija uključenih u proces zakonske zaštite lokaliteta

Uspostava zaštićenih područja se vrši u tri sukcesivna koraka. Prvo, Ministarstvo za prostorno uređenje i okoliš kroz tendersku proceduru vrši odabir ekspertnog tima ili institucije koja priprema studiju o prirodnim vrijednostima predloženog zaštićenog područja. Kada se završi ova evaluacija prirodnih vrijednosti, donosi se Zakon o proglašenju zaštićenog područja. Nakon toga se ponovo kroz tendersku proceduru odabire ekspertni tim ili institucija koja će formulirati adaptivni plan upravljanja zaštićenim područjem sa detaljnim smjernicama koje su aktivnosti dopuštene u zaštićenom području. Na kraju, nadležno ministarstvo donosi prostorni plan koji vrlo precizno navodi lokacije i aktivnosti.

života za koji je potrebna promjena zakona, politika ili odluka. Javnim zagovaranjem³ NVO-i dopunjuju zvanični politički sistem otvaranjem mogućnosti da se kroz stalni dijalog čuje riječ građana posebno u neizbornim

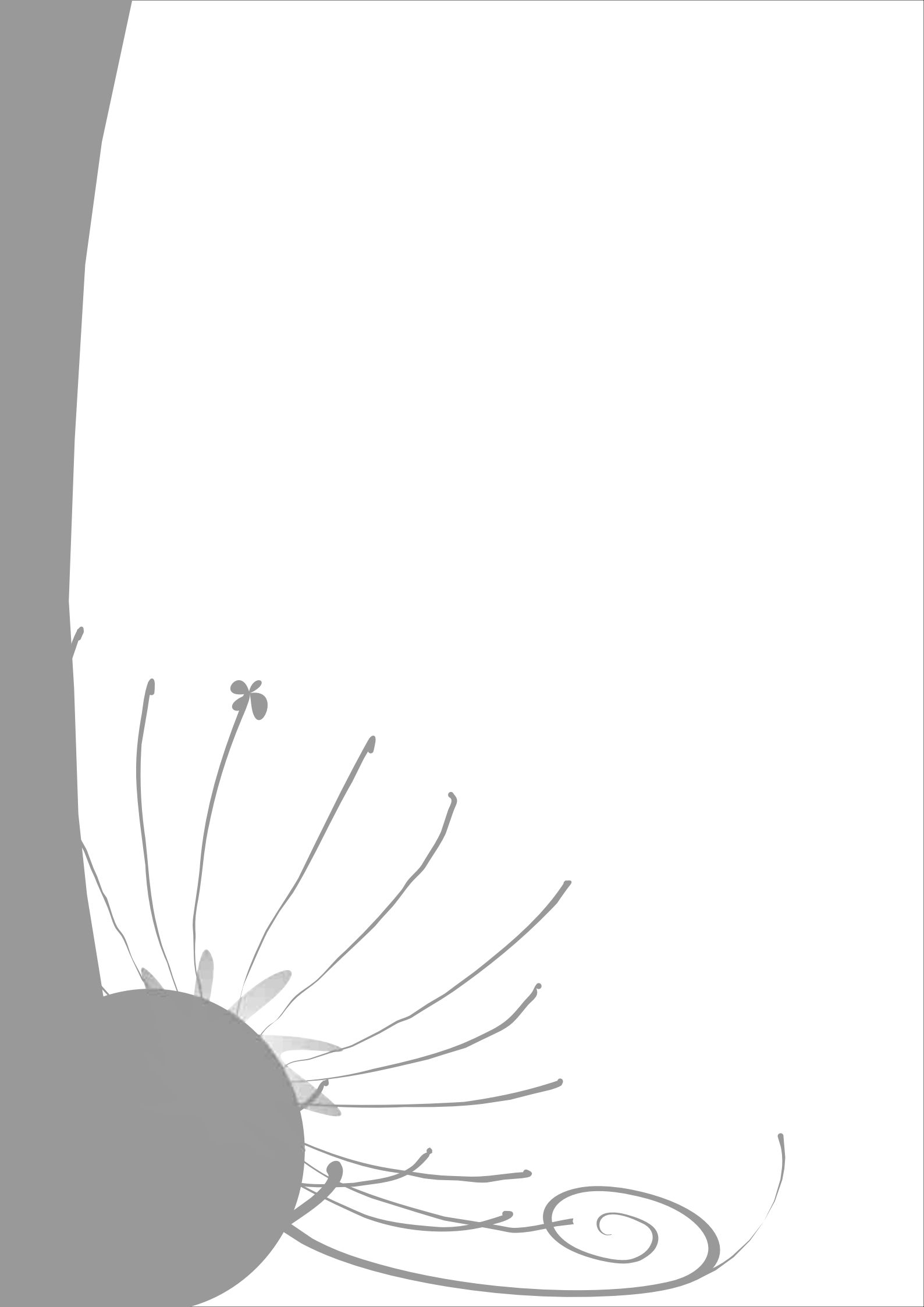
Šta znači vođenje kampanje? Vođenje kampanje je u suštini vezano za mijenjanje javnog mnjenja i mobilizacijom ljudi za podršku, mada, za razliku od lobiranja, ono ne cilja direktno ili samo na one koji donose odluke. Lobiranje je ustvari sastavni dio javnog zagovaranja, samo jedna od njegovih tehnika ili taktika. Obuhvatniji ciljevi kampanje su prvo, da promjeni stavove ljudi i drugo provede ove promjene u djelo. Prema tome kampanjom se teži pokrenuti lanac događaja na sljedeći način:

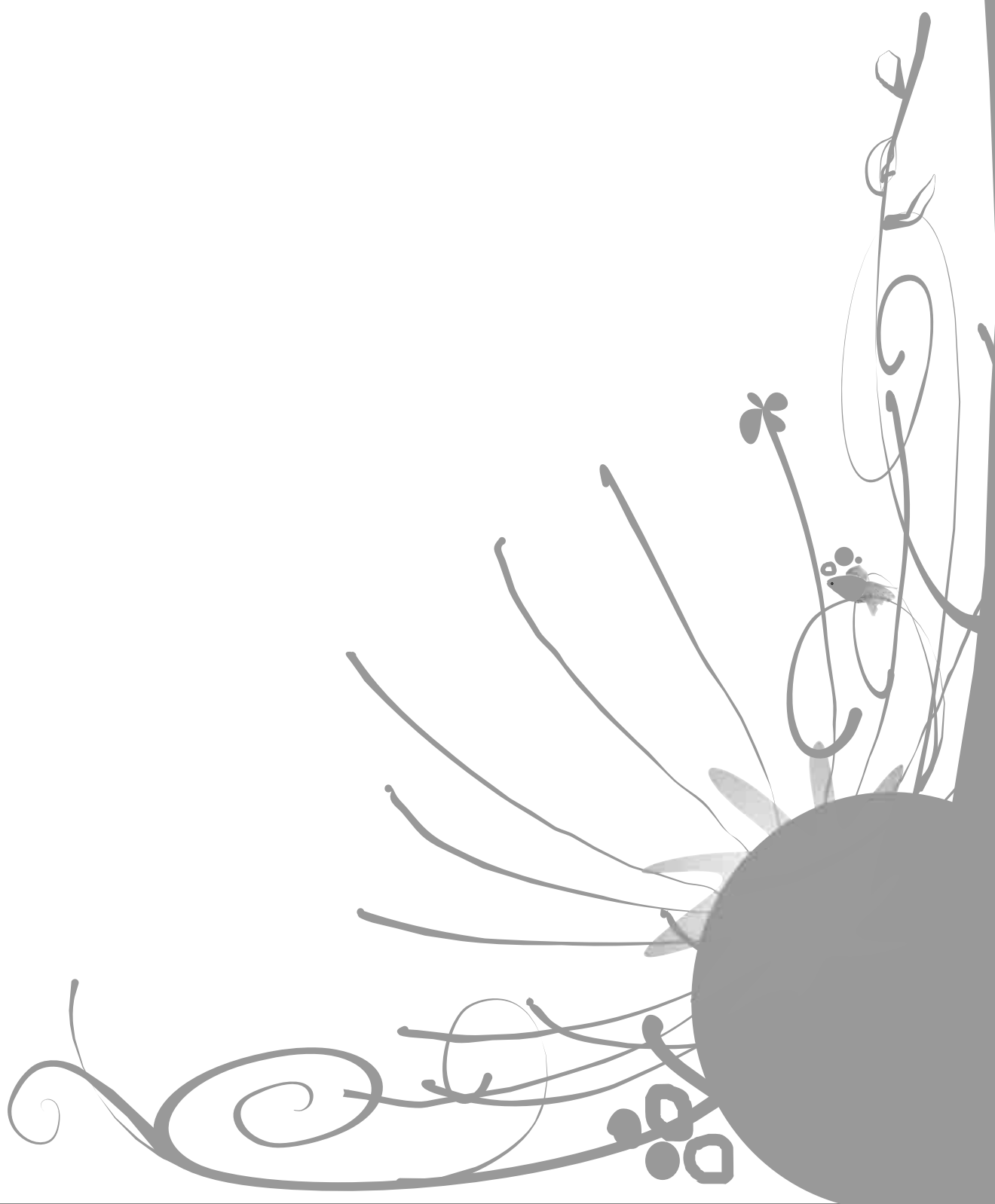
Ljudi mijenjaju svoje stavove u vezi predmeta kampanje	Počinju da mare za problem i pokušavaju da mijenjaju druge	Vrši se uticaj na one koji donose odluke i na javnost
--	--	---

Očigledno je da ne postoji jedinstveno shvatanje pojma javnog zastupanja (mi ćemo u našem materijalu podjednako koristiti izraze „javno zastupanje“ i „javno zagovaranje“ jer su se u našem nevladinom sektoru udomačila oba pojma, mada će biti prilike da se objasni i razlika između ova dva pojma). Ovaj materijal teži da predstavi javno zagovaranje u širokom smislu: fokusiraćemo se na one napore koji su usmjereni ka promjeni politika, pozicija ili programa bilo koje institucije. Dakle, sama definicija pojma, ne bi smjela da uokviri i sputa djelovanje građana na razvoju zajednice i širenju demokratke prakse. Naprotiv, definicija se mora prilagođavati novim okvirima koje donosi svakodnevna praksa i aktivan odnos NVO i građana. Stalno proširujući prostor za svoje djelovanje i čineći zajednicu mjestom ugodnijim za življenje njenih članova, aktivni građani ne samo da stalno mijenjaju svoj odnos sa predstavnicima državnih institucija već na sebe preuzimaju i veliki dio odgovornosti za dobrobit narednih generacija.

Zašto koristimo javno zagovaranje?

- Da bi se kreirao veći uticaj nego što je moguće samo sa *suštinskim* programima.
- Da bi se uticaji programa učinili više održivim.
- Da bi se odbranile zajednice i programi od promjena politike.
- Da bi se ojačalo civilno društvo i proširio demokratski prostor.
- Podsticanjem konsultacija i učešća građana na svim nivoima donošenja politika.
- Izgradnjom i jačanjem saradnje između NVO-a i drugih civilnih grupa.
- Uspostavljanjem putem interakcije sa donosiocima odluka legitimnosti i kredibiliteta civilnih grupa.

Tri principa javnog zagovaranja

1. Ostvarite konkretna, trenutna i stvarna poboljšanja u ljudskim životima

Bilo da je poboljšanje vezano za asfaltiranje dionice puta, popravku ili izgradnju ulične rasvjete, postavljanje ležećih policajaca ili mijenjanje zakonskih odredbi, namjera organizacije je da zastupanjem, tj. direktnom akcijom ostvari pobjedu za veći broj ljudi.

Ovo je drugačije od pružanja pomoći pojedincima da rješe svoje probleme, što je zadatak servisnih agencija. Takođe, drugačije je od educiranja ljudi o pojedinim pitanjima, iako bi se u svrhu pobjede i to trebalo uraditi.

Čak iako su problemi koji se rješavaju veliki i dugoročni, kao što su na primjer nezaposlenost ili glad u svijetu, oni moraju biti podijeljeni u kratkoročne, ostvarive ciljeve.

Postavljanje kratkoročnih ciljeva za rješavanje problema ne samo da jača organizaciju nego i gradi principe realnosti. Problem u sprovođenju samo edukacije ljudi ili rada na ostvarivanju dugoročnih ciljeva je u tome što veoma rijetko postoje načini za mjerenje progressa, odnosno veoma je teško utvrditi da li organizacija uspijeva ili ne u onome što radi.

2. Dajte ljudima osjećaj njihove vlastite moći

Organizacije koje rade na zastupanju mobiliziraju moć koju ljudi imaju. Radeći to, one uče vrijednosti zajedničke akcije kroz životne primjere i grade samopouzdanje, kako organizacije tako i pojedinaca.

Dati ljudima osjećaj njihove vlastite moći je sastavni dio organizovanja kao što je i rješavanje problema.

Primjer popravke u ratu stradalih kuća to ilustrira. Postoje mnogi načini na koje se kuće mogu popraviti:

- Neka kompanija bi mogla doći i izvršiti popravku. To bi bilo pružanje socijalnih usluga.
- Članovi zajednice bi mogli naučiti kako se to radi i zatim sami izvršiti popravku kuća. To bi bio pristup pod nazivom samo-pomoć.
- Organizacija izvana bi mogla, u ime građana, pregovarati sa službenicima koji su odgovorni za popravku kuća. Taj pristup se naziva zastupanje.
- Druga grupa izvana bi mogla predložiti izmjenu zakona o popravci svih kuća. To bi bio pristup pod nazivom javni interes.
- Konačno, sami članovi zajednice bi se mogli organizirati i jačinom svojih članova, izvršiti pritisak na političare i službenike koji su odgovorni za popravku napuštenih kuća. Ovaj metod vodi ka razvijanju moći u zajednici i sposobnosti da se javni službenici drže odgovornima. Članovi zajednice osjećaju da je ostvarena pobjeda i da je ta pobjeda njihova. To ih motiviše da rješavaju druge probleme. Kada ljudi, koji nisu prije bili uključeni u njihov rad čuju o pobjedi i što je još važnije vide popravljene kuće, pridružiti će se grupi.

Veći broj ljudi znači više moći, a veća moć znači da se mogu rješavati veći problemi. Organizacija postaje značajna snaga u zajednici i ta snaga se može koristiti iznova i iznova.

3. Izjednačite odnose moći

Izgradnja jake organizacije, sa obučenim osobljem, utječe na promjenu odnosa moći. Kada postoji jedna ovakva organizacija, ljudi na «drugoj strani» uvijek moraju razmišljati o odlukama koje donose. Ukoliko je organizacija dovoljno jaka, bit će konsultovana o odlukama koje utječu na njene članove. Organizacija, dalje, teži ka izmjeni odnosa moći kroz donošenje i provođenje zakona koji to omogućavaju i postavljanjem svojih ljudi ili saveznika u javne službe. Pobjede u rješavanju problema nikad nisu dovoljne. Organizacija mora biti izgrađena tako da može raditi na rješavanju velikih problema i da može igrati značajnu političku ulogu.

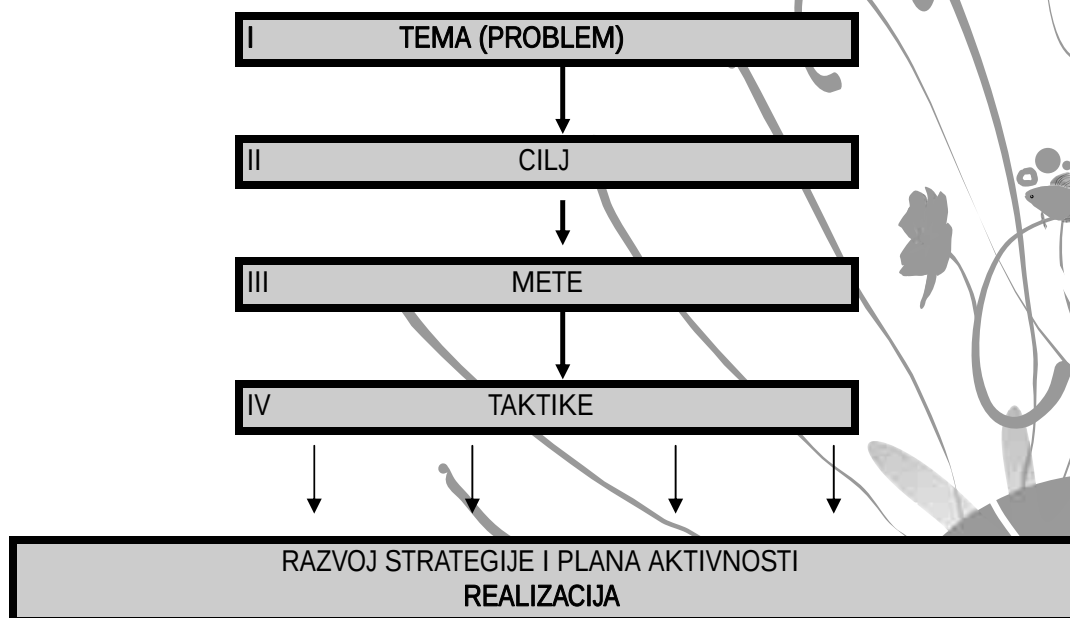
Građanske organizacije su demokratske institucije; njihovo postojanje pomaže boljem funkcioniranju sistema i otvara mogućnosti za neprestano učešće. Bez ovakvih demokratskih institucija naš politički koncept bi bio limitiran samo na glasanje svake četiri godine, neophodnu, ali često neinspirativnu aktivnost.

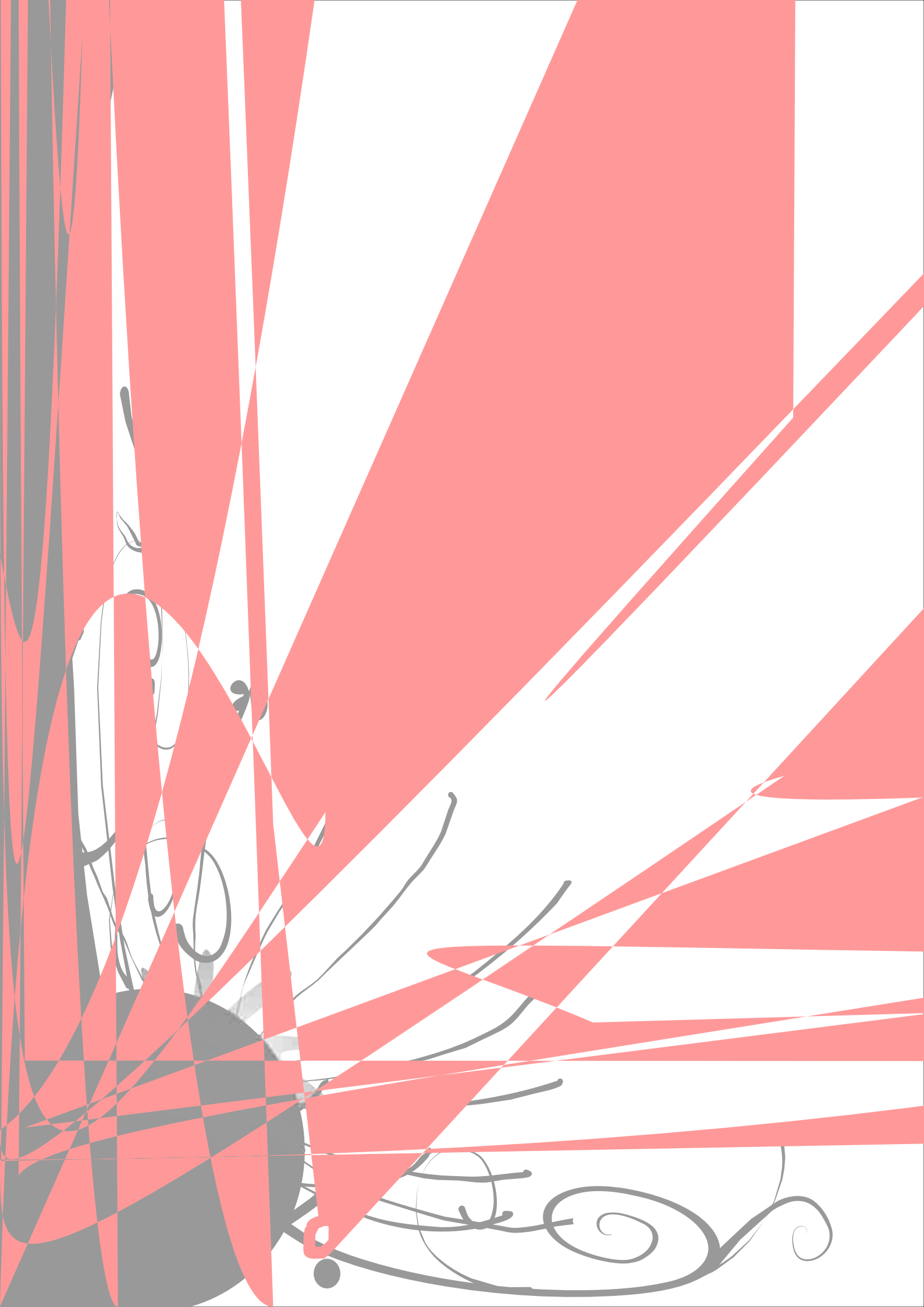
Izgradnja organizacije nije prirodan produkt dobrog programa. Ljudi ne mogu očekivati da će organizacija rasti samo ukoliko uspiju da rješe problem. Iako je neophodno za izgradnju organizacije rješavanje problema i uključivanje ljudi, samo po sebi nije dovoljno. Moraju postojati konkretni planovi i moraju se preduzeti određeni koraci kako bi se osiguralo da organizacija raste (npr. naći sredstva za rad, regrutirati članove, itd.).

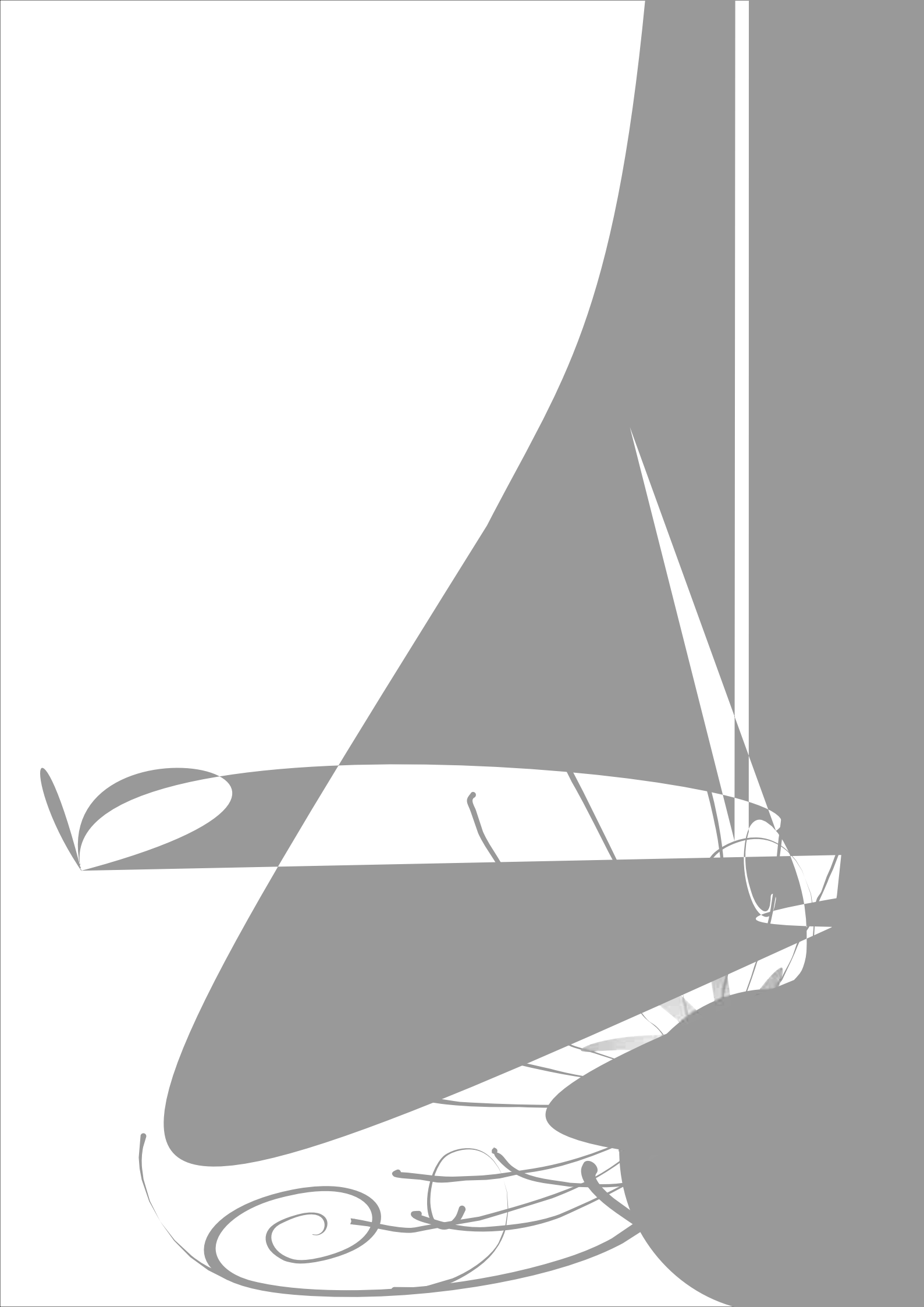
Četiri temelja javnog zagovaranja – P.C.M.T.

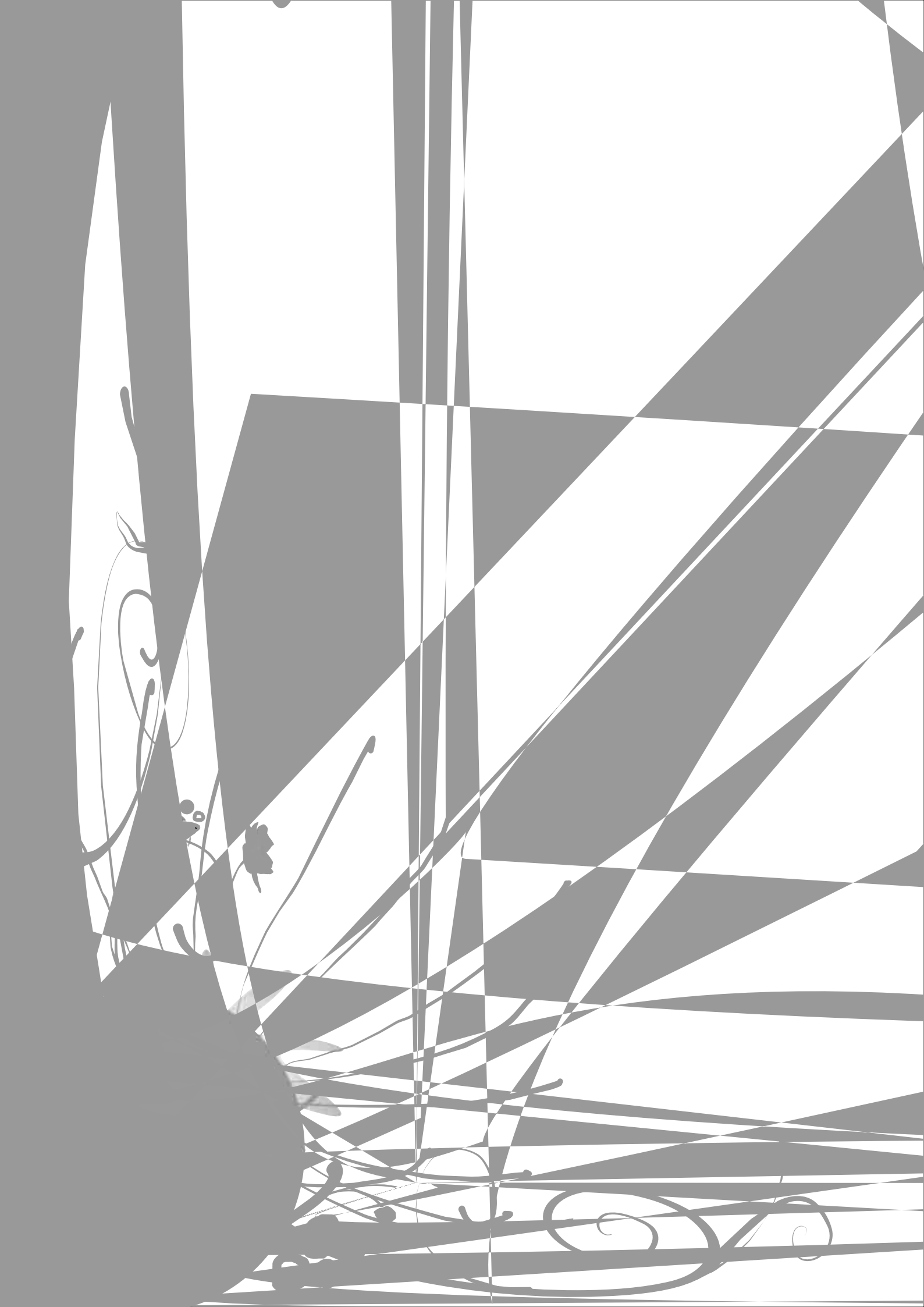
Iskustvo govori da je javno zastupanje veoma retko uredan i linearan proces. Neke od najuspješnijih mreža javnog zastupanja funkcionišu prilagođavajući se prilikama u haotičnom okruženju. Sposobnost da se iskoristi povoljna prilika i pokrene proces ne umanjuje značaj pravovremenog i brižljivog planiranja.

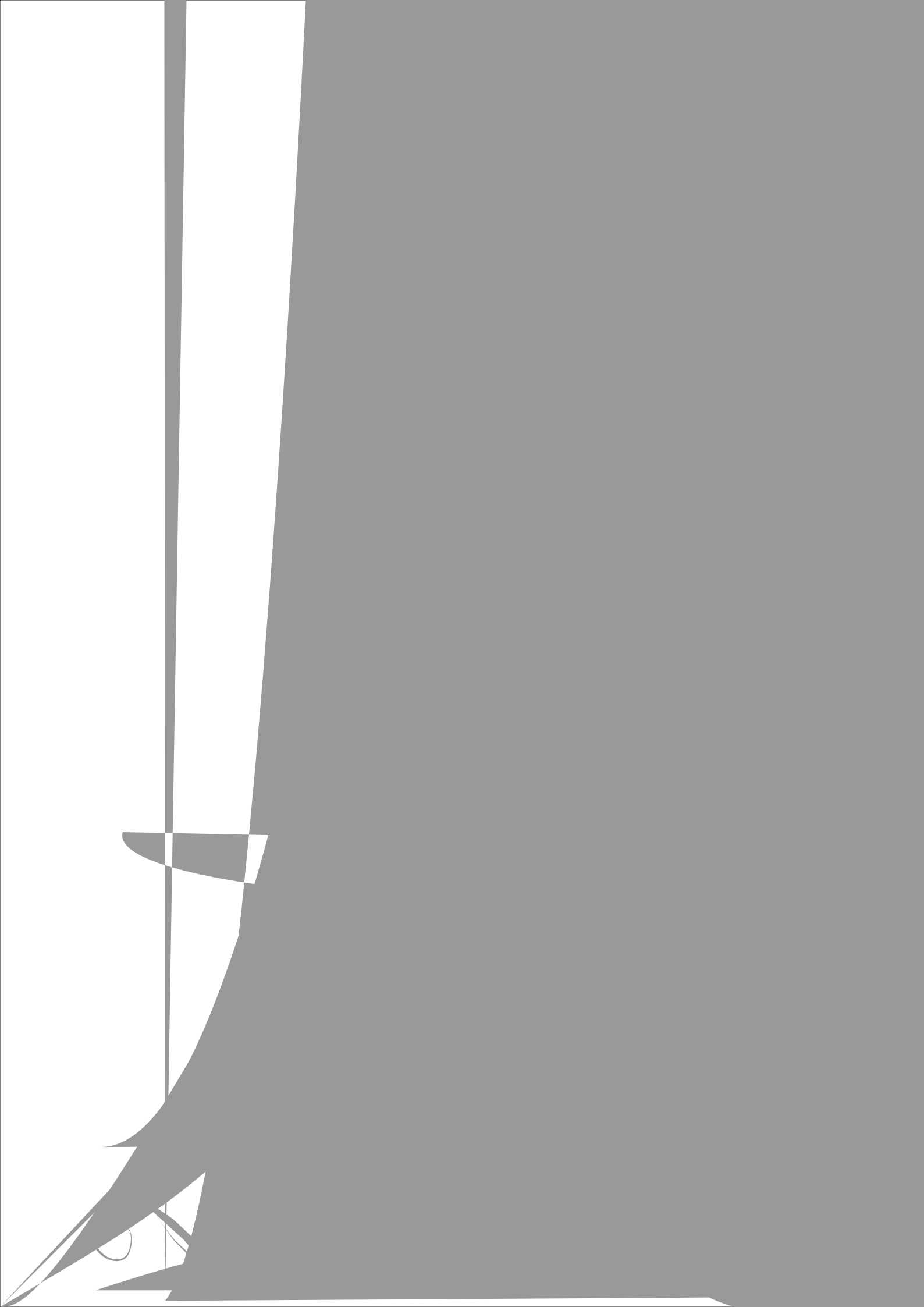
Upotreba različitih tehnika i strategija u javnom zagovaranju variraće od slučaja do slučaja, a iskustva i prakse koje CCI ima ukazuju da je prilikom planiranja evidentno, kako do zastupanja ne može doći ako ne postoje sljedeća četiri temelja:

Kako biste na najbolji način predstavili sebi i drugima, kakvu vi to promjenu želite da ostvarite javnim zastupanjem potrebno je navesti najmanje opšte i posebne ciljeve vaše kampanje. Uporedo razmišljajte o mjerljivim rezultatima koji će nastati implementacijom ovih ciljeva. Dakle kao ozbiljan zagovarač, minimalno, ćemo ciljeve izraziti u dvije kategorije:

- opšti i glavni (main goals)
- posebni ili operativni⁵ (short term objectives)

Glavni (opšti) cilj se razlikuje od operativnih kratkoročnih ciljeva. Cilj se može izraziti jednom rečenicom koja opisuje planove za budućnost u smjeru u kojem je moguće raditi⁶. Pri definisanju ovog nivoa cilja ne moramo spominjati određene podatke ili aktivnosti. Tokom implementacije opšti cilj ne bismo trebali mjenjati jer promjena cilja značila bi i drastične promjene na projektu kao cjelini.

Operativni (kratkoročni) ciljevi predstavljaju zadatke to jest posebne korake u toku implementacije kampanje. Glavni cilj predstavlja zbir svih ovih kratkoročnih ciljeva jer ostvarenje kratkoročnih u konačnici podrazumijeva ostvarenje glavnog cilja. Način na koji ste postavili vaš kratkoročni cilj (zadatak), može unijeti pojašnjenje ili konfuziju u ostatak procesa planiranja i treba mu posvetiti dosta pažnje. Da bi kratkoročni cilj bio PAMETNO postavljen (engleska reč *SMART* znači pametan) treba ga opisi po prikazu iz tabele u nastavku.

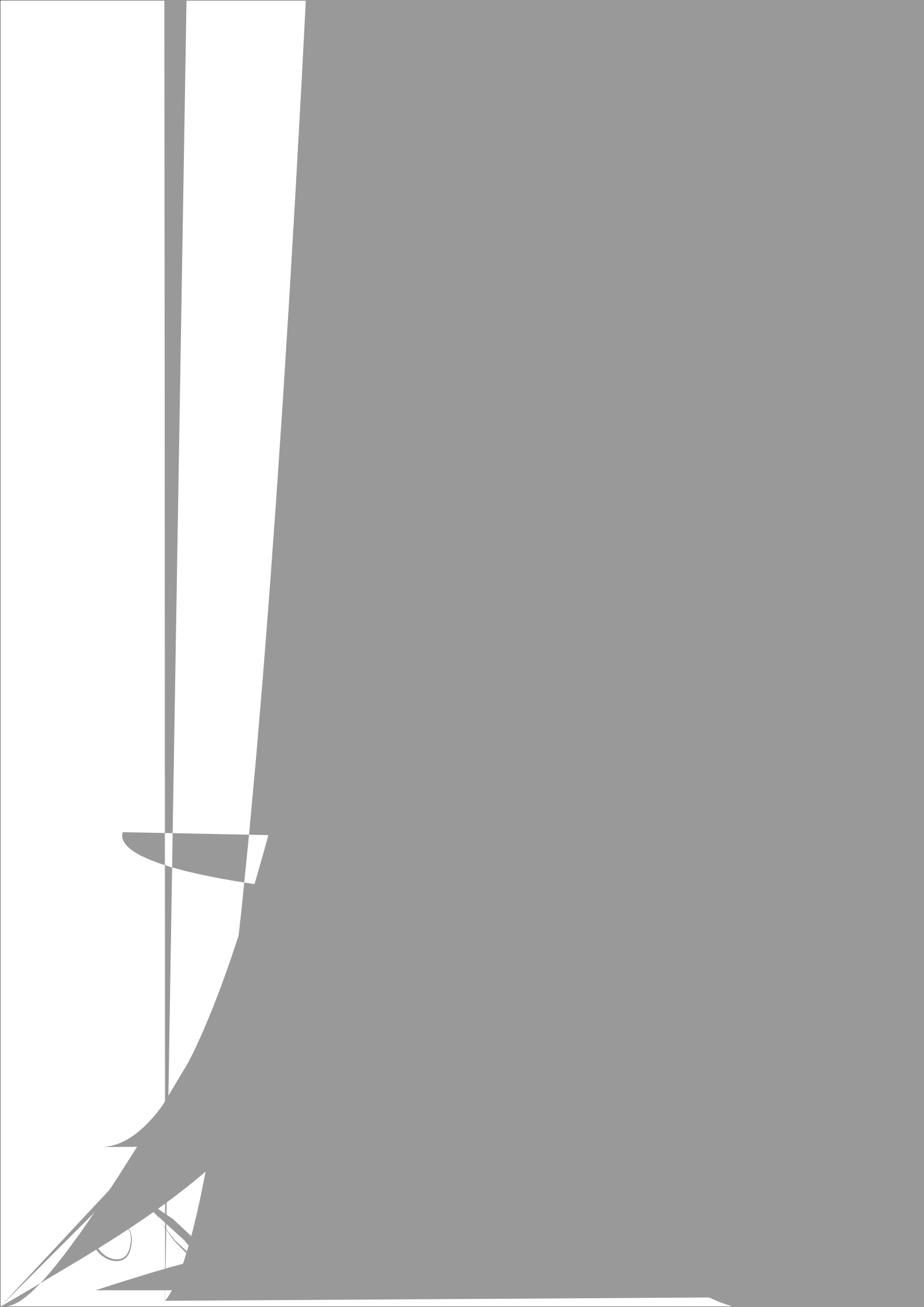
- Podciljevi moraju biti **jasni** u odnosu na ono što želite postići
- Trebaju biti vidljivo **mjerljivi**, što znači kako vaša kampanja napreduje, a posebno kada dođe do kraja, trebali biste biti u mogućnosti da odredite jeste li djelomično ili potpuno ostvarili te ciljeve. Ukoliko su podciljevi mjerljivi lakše se radi evaluacija i ocjenjivanje vaše uspješnosti
- Trebaju biti **dostižni**. Ovo znači da ako bi se vaša kampanja odvijala po planu, ciljevi bi se u potpunosti ostvarili.
- Trebali bi biti **realni**, što znači da Vaša organizacija treba ponuditi samo ono što zaista vjerujete da možete ostvariti.
- Konačno, Vaši ciljevi bi trebali biti **vremenski određeni**, takvi ciljevi da ih možete postići u zadanom periodu - npr. nekoliko sedmica ili mjeseci.

Ciljevi trebaju biti S.M.A.R.T.:

- Specifični (*specific*)
- Mjerljivi (*measurable*)
- Adekvatno ostvarljivi – dostižan (*achievable*)
- Realni (*realistic*)
- Tempirani (*time-bound*)

⁵ Često u literaturi o javnom zagovaranju kratkoročne ciljeve nazivaju zadacima. Smisao je isti, a razlika samo u terminologiji.

⁶ Primjer iz uvoda u vezi položaja NVO

Dijagnoza taktika

Da bi kvalitetnije razumjeli šta su to taktike i u kakvoj su vezi sa strategijama, ponovićemo još jednom: «Ako *strategiju* posmatramo kao stepenice koje nas od naše trenutne pozicije vode ka željenoj lokaciji, onda *taktike* možemo posmatrati kao pojedinačne korake».

Grupe koje sprovode kampanje javnog zastupanja trebaju koristiti širok spektar taktika – ali na mudar i smislen način. Razmislite kako se taktika uklapa u Vašu strategiju željenih promjena, sa Vašim mogućnostima, etičkim principima, vremenskim rokovima i slično. Nikada ne koristite taktiku samo zbog toga što izgleda zanimljivom ili s toga što je nekad bila uspješna u nekoj drugoj kampanji. Vaša taktika mora biti usmjerena na vaš cilj, na ciljnu grupu, te mora zadržavati temu/pitanje pred očima javnosti.

Od svih taktika uključenih u kampanju zastupanja jedna od najbitnijih je upotreba medija koja pruža najbolje mogućnosti za uključivanje većeg broja osoba, za slanje vaše poruke i omogućuje mobilizaciju ciljane grupe i podršku vašem pitanju.

Svaka taktika koju namjeravate da provedete zahtjeva svoj poseban plan djelovanja (korištenje medija, organizovanje koalicija, lobiranje i sl.).

Jedna od najvećih pogrešaka u razvoju strategije javnog zastupanja jeste u nepoznavanju razlike između taktika i strategije, a razlika vrlo očigledna. Definišimo prvo pojmove „taktike“ i strategije“.

TAKTIKA je način, postupak, sredstvo za postizanje određenog cilja. Postoje razne taktike, kao što su na primjer: neka specifična akcija, cirkulirajuće peticije, pisanje pisama, održavanje protesnih skupova i sl.

STRATEGIJA podrazumjeva nešto mnogo veće: plan koji nas vodi, korištenjem određenih vještina ili taktika, do postizanja jasno postavljenog cilja. Strategija je jasna procjena trenutne situacije, onoga kamo želimo stići i kako ćemo tamo stići.

Strategija treba da utiče na osnovne aktere koji mogu stvoriti ili uticati na promjene vezane za ciljeve kampanje. Strategija može uključiti različite izvore: izvještaje stručnjaka, pritisaka, moralne argumentacije, direktno pregovaranje i zagovaranje od strane učesnika i lidera kampanje, itd.

Važno je da strategija daje prijedloge koji su usmjereni na rješavanje problema, a ne samo da kritikuje postojeće stanje. Takođe je važno uzeti u obzir generalnu političku atmosferu, uključujući i razmatranja vezana za institucionalnu, kao i ličnu sigurnost učesnika kampanje.

Strategija zahtjeva našu svjesnost uočavanja činjenica – GDJE SMO, KAMO ŽELIMO STIĆI I KAKO TO NAMJERAVAMO U ČINITI.

Taktike

Taktike su koraci u sprovođenju vašeg ukupnog plana. Kada navodite taktike, navedite i ko će šta uraditi, prema kome i kada. Taktike bi trebale biti zabavne. Trebaju biti u okviru iskustva vaših članova, ali izvan iskustva vaših meta.

Svaka taktika iza sebe ima neki elemenat moći. Ni jedna ne bi trebala biti čisto simbolička. Različite taktike zahtijevaju različit nivo organizacione jačine i sofisticiranosti. Iz tog razloga neke su bolje za početak kampanje, a neke mogu biti korištene tek kasnije kada se dostigne određen nivo moći.

*Ako pas ugrize čovjeka to nije vijest; kad čovjek ugrize psa – to je vijest»
Arthur Sulzberger Jr., izdavač New York Timesa*

Rad s medijima kao ključna taktika

Od svih taktika obraćanja javnosti, u kampanji zastupanja, najbitnije je obraćanje medija. Ono pruža najbolju mogućnost obuhvaćanja najvećeg broja ljudi unutar vaših ciljnih skupina u bilo koje vrijeme. Upotreba masovnih medija za odašiljanje Vaše poruke ključ je mobilizacije svijesti i podrške Vašoj stvari. Citat gospodina Artura Sulzberga jasno nam ukazuje na nedovoljan stepen razumjevanja između nevladinog sektora i medija, bez obzira koliko država bila razvijena. To nam ujedno i dokumentuje svu osjetljivost ove tematika, kao i nesumljivu potrebu za neprestanom dogradnjom odnosa između NVO i medija.

Neke od tehnika komuniciranja sa medijima:

- Saopštenje za medije
- Konferencije za štampu
- Kratak sastanak sa novinarima na kojem vi dajete neke informacije (brifing)
- Novinarski i televizijski intervjui

Korištenje medija u zagovaranju

Mediji su najbolja prilika da u svako doba dođete do najvećeg broja ljudi. Mediji se mogu koristiti za:

- Informisanje javnosti o problemu ili pitanju
- Promjenu načina na koji javnost vidi problem ili pitanje
- Stvaranje publiciteta za aktivnosti vaše grupe
- Stvaranje pritiska na donosiocje odluka
- Davanje mogućnosti građanima da se čuje njihov glas

Prilikom planiranja kampanje, uključite rad sa medijima tamo gdje će biti najučinkovitiji.

Koraci za stvaranje učinkovitog medijskog plana

1. Odredite izvore medija i razvijte s njima dobre odnose
2. Pregledajte kako je vaša tema bila tretirana u ranijim izvještajima
3. Identifikujte slušateljstvo kojem se želite obratiti, te načine da stignete do tog slušateljstva
4. Oblikujte poruku. Saznajte više o pogledima onih koji će biti primatelji vaše poruke.
5. Odredite koje ćete stanice ili novine koristiti za prenošenje svoje poruke.
6. Tačno odredite vrijeme za korištenje medija
7. Pratite i procjenite učinkovitost vašeg korištenja medija.

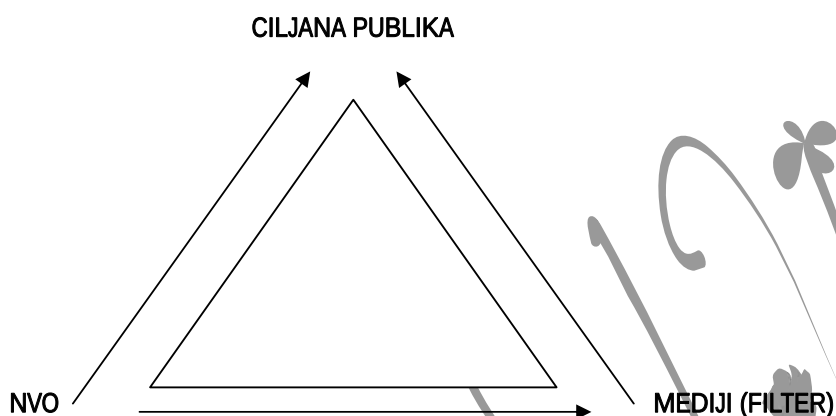
Način za dobijanje medijskog prostora

Bez obzira koja se tehnika koristi, povećavate izgode da mediji proprate događaje koje želite ako slijedite nekoliko jednostavnih pravila:

- Neka vaše priče budu novinski zanimljive. Ako temu uokvirite na pravi, novinarski način i načinite svoje događaje zanimljivim za novinare, uvijek ćete imati pažnju medija.
- Budite povjerljiv izvor informacija
- Odredite glasnogovornika koji će raditi sa medijima. Glasnogovornik mora imati odlične sposobnosti komuniciranja
- Napravite listu novinara i njegujte s njima dobre odnose
- Redovno kontaktirajte novinare sa vašeg popisa
- Neka informacije o vašoj grupi budu uvijek nadohvat ruke. Štampani materijal kao i istorijat ključnih pitanja ili nacionalne inicijative o vašoj temi, pomoći će novinarima da bolje izvještavaju o temi.

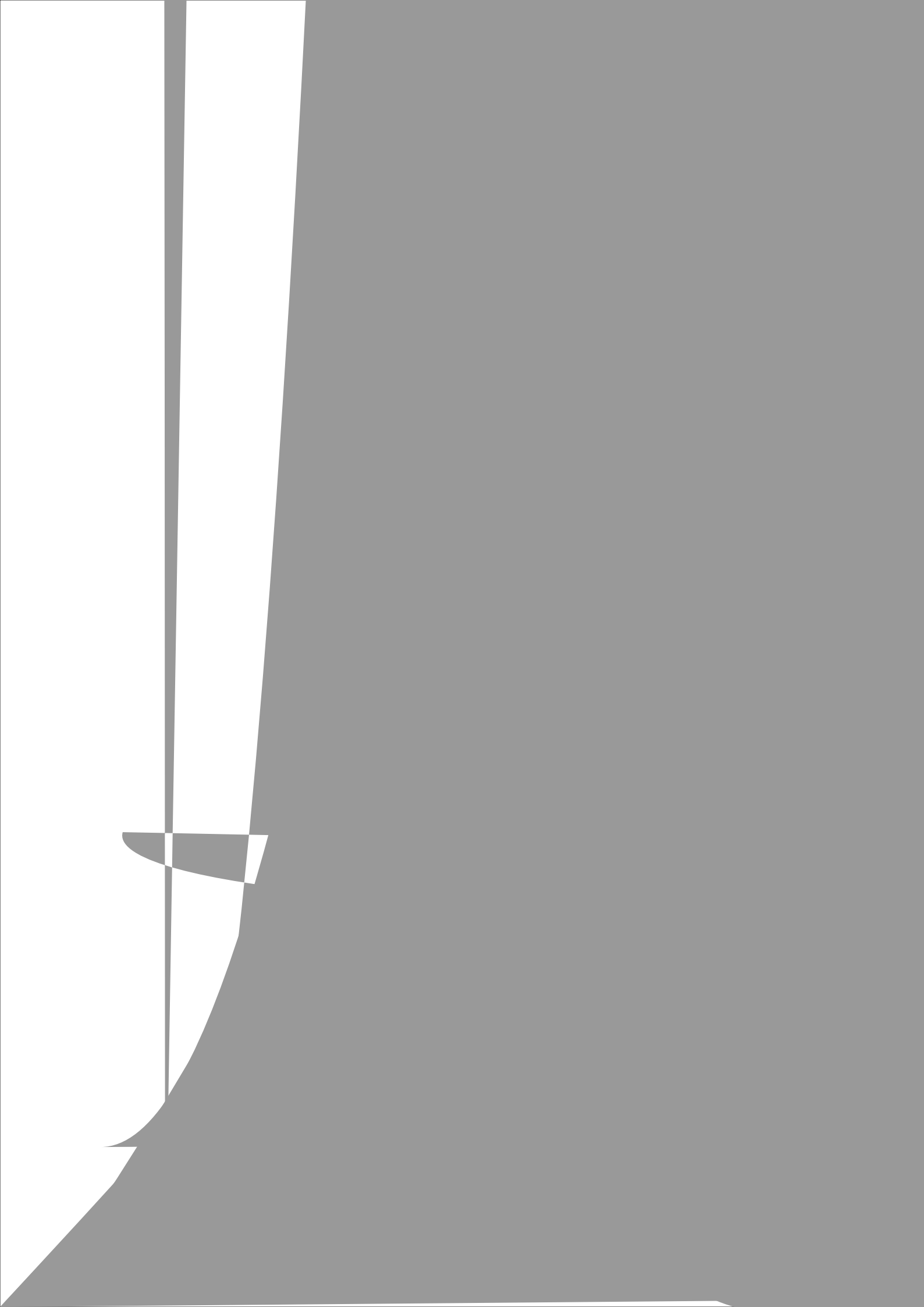
Pisani mediji, novine i magazini, kao i govorni mediji, televizija i radio, mogu izvršiti značajan uticaj na društvo. Ovaj je uticaj možda teško izmjeriti, ali je sigurno da mediji prezentiraju mnoga pitanja i unose svježije informacije koje utiču na stavove javnosti.

Vaša strategija treba da bude usmjerena ka korištenju medija za obraćanje široj publici kako biste promovisali zahtjeve za pozitivnim promjenama. Da biste uspješno odradili ovaj segment javnog zagovaranja, morate znati osnovne stvari o zagovaranju putem medija.

Novinari obično nisu zainteresovani za neprerađene informacije. Ono što njih interesuje je vijest ili priča. Dobra priča treba biti humana i emocionalna i nositi snažnu poruku. Vaše teme moraju biti u formi „teme dana“ jer im zastarjele informacije neće koristiti. Vaša priča se mora bazirati na činjenicama i događajima, a manje na mišljenjima. Priča ili vijest mora predočiti temu na jednostavan način i biti relevantna i interesantna za veći krug ljudi.

Gola sječa - Sječa svih stabala u jednoj zoni u isto vrijeme, praksa koja uništava vitalna staništa i biodiverzitet i stimuliše ispiranje zemljišta, eroziju, sedimentaciju rijeka i jezera, i poplave.

Indikatorska vrsta – organizam čije se prisustvo ili stanje zdravlja koristi za identifikaciju specifičnog tipa biocenoze ili kao mjera ekoloških uslova ili promjena koje se javljaju u okolišu.

Istrebljenje – stanje koje nastaje kao posljedica smrti posljednje preostale jedinke vrste, grupe, ili gena, na lokalnom ili globalnom nivou.

Istrebljena vrsta (Ex) - Vrste za koje se zna da više ne postoji u divljini nakon ponovljenog istraživanja tipa staništa koje ove vrste naseljavaju ili sličnih mjesta.

Istrebljena/ugrožena vrsta (Ex/E) - Vrste za koji se smatra da su vjerovatno istrebljene u divljini.

Kapacitet prihvata - maksimalan broj ljudi, ili jedinki određene vrste koje data sredina može beskonačno podržavati.

Konzervacija – principi i praksa nauke o spriječavanju istrebljenja vrsta.

Koridor – manje-više kontinuirana veza između kopnenih masa ili staništa; migracijska ruta koja omogućava manje-više nesmetanu migraciju većine životinja iz jednog regiona u drugi. U terminima konzervacijske biologije, veza između fragmenata staništa u fragmentiranom okolišu.

Nacionalni park (IUCN kategorija II) - zaštićena zona namjenjena zaštiti ekosistema i rekreaciji. To je prirodna površina kopna i/ili mora, namjenjena za (a) zaštitu ekološkog integriteta jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, (b) isključenje eksploatacije ili radnji koje nisu u skladu sa svrhom namjene zone i (c) pružanje osnova za duhovne, naučne, obrazovne, rekreacijske i posjetiteljske mogućnosti, pri čemu one moraju biti ekološki i kulturološki kompatibilne.

Nukleus – neporemećena zona u kojoj se stanište čuva u što je to više moguće prirodnom stanju sa minimalnim upravljanjem i remećenjem.

Puferska zona – zona koja se naslanja na nukleus i u kojoj su dozvoljene određene ljudske aktivnosti koje se odvijaju na uravnotežen način.

Ranjiva vrsta (V) - Vrste za koje se vjeruje da će vjerovatno preći u kategoriju ugroženih vrsta u skoroj budućnosti ako određeni faktori i dalje budu aktivni. Uključuje vrste čiji se najveći broj populacija nalazi u opadanju usljed prekomjerne eksploatacije, intenzivne destrukcije staništa ili drugih poremećaja u okolišu; vrste čije su populacije ozbiljno smanjene i čiji opstanak nije osiguran; i vrste sa populacijama koje su još uvijek brojne, ali su ugrožene usljed djelovanja negativnih faktora širom njihovog ranga distribucije.

Refugijum – Izolirana zona gdje se intenzivne promjene, nastale obično usljed promjene klime (kao što je glacijacija) ali i veliki poremećaji kao što su oni koje uzrokuje čovjek ne javljaju i gdje biljke i životinje koje su tipične za dati region mogu opstati. Ovakve zone su centri reliktnih formi iz kojih može otpočeti širenje i specijacija nakon stabilizacije ekoloških uslova.

Restauracija - Povratak ekosistema ili staništa u originalno stanje i prirodne funkcije.

Resurs - komponenta okoliša koju koristi živi organizam.

Rijetka vrsta (R) - Vrste sa malim populacijama koje nisu u kategorijama ugroženih ili ranjivih vrsta ali se nalaze u opasnosti. Ove vrste su obično lokalizovane unutar ograničenog geografskog prostora ili staništa, ili su razbacane u manjem broju na širem području.

Spomenik prirode (IUCN kategorija III) - zaštićena zona namjenjena uglavnom za konzervaciju specifičnih prirodnih obilježja. To je područje koja sadrži jedan, ili više, specifičnih prirodnih ili prirodno/kulturnih odlika koje su od izuzetne vrijednosti usljed nasljeđene rijetkosti, reprezentativnosti ili estetskih kvaliteta ili kulturnog značaja.

Stanište - mjesto na kojem se razvija određena populacija ili lokacija biološke zajednice.

Tranzicijska zona – zona koja se naslajnja na pufersku zonu i u kojoj se mogu odvijati određene ekonomske aktivnosti i gdje se zemljište koristi za sticanje materijalne dobiti (npr., poljoprivreda), s tim da njen uticaj na pufersku zonu treba biti pravilno procijenjen.

Ugrožena vrsta (E) - Vrste kojima prijeti istrebljenje i čiji je opstanak malo vjerovatan ako određeni faktori i dalje budu aktivni. Uključene su i vrste čiji je broj reducirana na kritični nivo ili one vrste čija su staništa u tolikoj mjeri drastično reducirana da im prijeti neposredna opasnost od istrebljenja.

Uravnoteženi razvoj - zadovoljavanje potreba sadašnje generacije na način koji neće ugroziti potrebe sljedećih generacija (WCED, 1987).

Zaštićeno područje - Područje kopna i/ili mora koje je posebno posvećeno zaštiti i održavanju biološke raznolikosti, kao i prirodnih i sa njima povezanih kulturnih resursa, a kojim se upravlja putem zakonskih ili drugih efektivnih mjera (IUCN, 1993).

Projekat podržan od strane:

B | T | D

**The Balkan Trust for
Democracy**

*Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji ne održavaju obavezno stavove The Balkan Trust for
Democracy, The German Marshall Fund ili njihovih partnera.*